

กลอนเพลงยาว

เรื่อง

หม่อมเปิดสวรรค์

และ

พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ทำขึ้นส่วนจำกัด ศิวพร
พิมพ์ช่วยในการทอดกฐินพระราชทาน

๗๘๑

กรมศิลปากร

ณ วัดเทพธิดาราม

๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๗

กลอนเพลงยาว

เรื่อง

หม่อมเปิดสวรรค์

และ

พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ทำขึ้นส่วนจำกัด ศิวพร

พิมพ์ช่วยในการทอดกฐินพระราชทาน

ขอ

กรมศิลปากร

ณ วัดเทพธิดาราม

๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๗

คำนำ

วัดเทพธิดาราม นับเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในการศึกษาวรรณคดี เพราะเป็นวัดที่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ทรงสร้าง และท่านสุนทรภู่ กวีเอกของเรา เมื่อครั้งอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้เคยอยู่จำพรรษา เป็นวัดสุดท้ายแห่งการครองสมณเพศของท่าน ตลอดเวลาราว ๓ ปี ที่อยู่ในวัดนี้ ท่านสุนทรภู่ได้ประพันธ์บทร้อยกรองขึ้นหลายเรื่อง เช่น รำพันพิลาป กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา ตลอดจนแต่งเรื่อง พระอภัยมณีถวายกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เตือนละเล่นสมุกไทย เป็นหนังสือถึง ๒๓,๙๘๔ คำกลอน (เพิ่มขึ้นจากตอนต้นซึ่งแต่งไว้ แล้ว ๒๕,๐๘๘ คำกลอน) ซึ่งกรมศิลปากรเพิ่งชำระตอนที่แต่งถวาย สิ้นเสร็จและกำลังจัดพิมพ์เพิ่มเติมเป็นภาคจบบริบูรณ์ ดังมีรายละเอียด อยู่ในคำนำหนังสือคำกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณี ที่จัดพิมพ์ เป็นเล่ม ๓ เล่ม ๔ นั้นแล้ว ด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ กรมศิลปากรจึงได้จัดงานกวีวรรณนา เนื่องในโอกาสกษัตริย์สมัยคล้ายวันเกิดของท่านสุนทรภู่ เวียนมาบรรจบครบ ๑๗๕ ปี ขึ้นที่ วัดเทพธิดาราม และได้จัดพิมพ์เรื่องรำพันพิลาป ฉบับชำระใหม่และมีหมายเหตุจำหน่ายหารายได้ถวายวัดไว้ใช้จ่ายในการบูรณะปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุในพระอารามนั้นด้วย ปรากฏว่า มีนักเรียน นักศึกษา และประชาชนเป็นจำนวนมาก พวกกันสนใจมาในงานครั้งนั้น และในโอกาสต่อ ๆ มา ก็ยังพากันไปชมกุฏิสุนทรภู่และถาวรวัตถุในวัดเทพ-

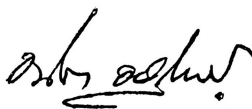
ธิดาราม ตามที่ท่านสุนทรภู่ได้พรรณนาถึงไว้ในหนังสือรำพันพิลาป
เนื่อง ๆ ในขณะเดียวกัน กรมศิลปากรก็พยายามหาทางสนับสนุน
แนะนำในการปฏิสังขรณ์พระอารามนี้ ให้เป็นสถานประกอบการ
ศึกษาวรรณคดีตลอดมา

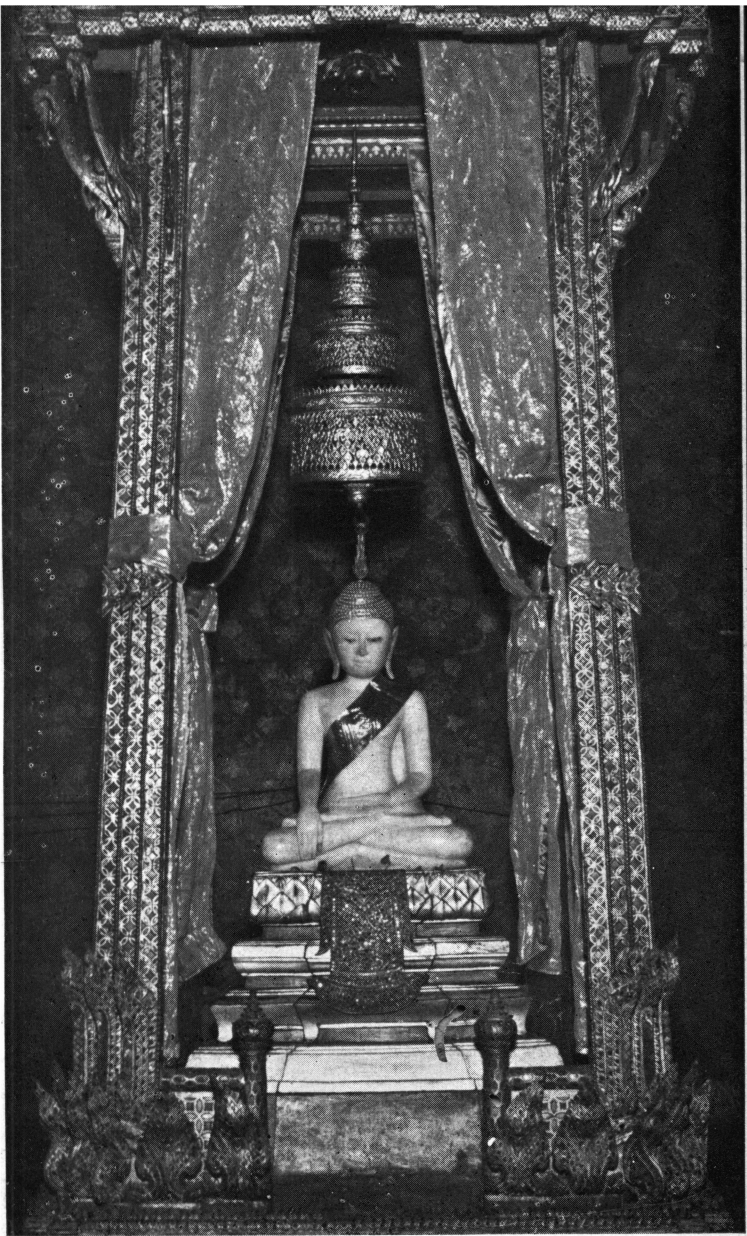
ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ นี้ กรมศิลปากรได้รับพระราชทานผ้าพระ
กฐินไปทอด ณ วัดเทพธิดาราม จึงพยายามรวบรวมบทร้อยกรองอัน
เนื่องด้วยกรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ พระองค์ผู้ทรงสร้างพระอารามนี้
ขึ้น ๒ เรื่อง คือ เพลงยาว เรื่อง หม่อมเป็ดสวรรค์ และเพลงยาว
ว่าด้วยพระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ มาพิมพ์ชำระ
แก่ท่านผู้ร่วมการกุศลกฐินพระราชทานครั้งนี้ เพื่อเป็นคู่กับเรื่อง
รำพันพิลาป ซึ่งเคยพิมพ์ไว้เมื่อ ๓ ปีมาแล้ว และได้จัดพิมพ์อธิบาย
ถึงความเป็นมาของกลอนเพลงยาวทั้ง ๒ เรื่องนั้นไว้ท้ายเล่ม เพื่อ
ท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่ทราบ จะได้พิจารณาต่อไป

ขออนุโมทนาในกุศลกาลทาน ซึ่งบรรดาพุทธศาสนิกชนผู้มี
กุศลจิตร่วมบำเพ็ญ ทั้งในส่วนที่เป็นไวยาวัจจณ์และบริจาควัตถุปัจจัย
ไทยธรรม ร่วมในกฐินพระราชทาน จงอำนวยผลคัลบันดาลให้ทุก
ท่านเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอด
กาลนาน เทอญ.

กรมศิลปากร

๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๗

พระพุทธรูปศิลาขาว
พระประธานในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม • พระนคร

พระพุทธรูปศิลาขาว

ประดิษฐานอยู่เหนือเวชยันต์บุษบก ในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม

สารบัญ

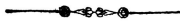
คำนำ	ก
ประวัติวัดเทพธิดาราม	๑
เพลงยาว เรื่อง หม่อมเปี้ยัดสวรรคต	๗
เพลงยาว เรื่อง พระอาการประชวรของกรมหมื่นนั้ปสรสุดาเทพ	๒๗
อธิบายเพลงยาว เรื่อง หม่อมเปี้ยัดสวรรคต	๕๖
อธิบายเพลงยาว เรื่อง พระอาการประชวร ของกรมหมื่นนั้ปสรสุดาเทพ	๖๔

ประวัติวัดเทพธิดาราม

ของ

พระสุนทรภักดีโกศล

รองเจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม

วัดเทพธิดาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ในปัจจุบันตั้งอยู่ภายในกำแพงพระนคร ถนนมหาไชย ตำบลสำราญราษฎร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร เป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศพระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส ซึ่งเป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ พระองค์ประสูติวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ปีมะแม พ.ศ. ๒๓๕๔ ในรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอัสสุรสุดาเทพ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ และสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๘๘ พระชันษาได้ ๓๕ ปี ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาบาง

ปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นภูมินทร์ภักดี (พระองค์เจ้าชายลดาวัลย์) กำกับการ

ก่อสร้างวัดบ้านพระยาไกรสวนหลวง (คือ วัดเทพธิดาราม) เข้าใจว่า
การสร้างวัดเทพธิดารามเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒ เพราะปรากฏว่า
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมา
ผูกพัทธสีมาใน พ.ศ. นั้น เป็นปีที่ ๑๖ ในรัชกาลที่ ๓ ถาวรวัตถุสถานมี
โบสถ์ วิหาร การเปรียญ กุฏิสงฆ์ และปูชนียวัตถุ คือ พระปรารค์ ๔ องค์
ประทับด้วยเบ้าแก้วและกระเบื้องจีน สิ่งที่สำคัญคือพระประธานสลัก
ด้วยศิลาขาวบริสุทธิ์ (ไม่ปรากฏพระนาม) สถิตเหนือเวชยันต์บุษบก
ภายในพระอุโบสถ ในพระวิหารมีหมู่พระอริยสาวิกา (คือภิกษุณี)
ซึ่งได้รับเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณีบริษัท หล่อด้วยดีบุก รวม ๕๒ องค์
เมื่อก่อสร้างวัดและผูกพัทธสีมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว เท่าที่สืบประวัติได้
จากคำบอกเล่าว่า อาจารย์บุญเป็นเปรียญ ๘ ประโยค เป็นเจ้าอาวาส
ผู้ครองวัดนี้องค์แรก ต่อมาเป็นพระราชาคณะ ที่พระญาณปริยัติ
ภายหลังมีอธิการณ์ต้องลาสิกขา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระยาตำรงราชานุ
ภาพ) ที่บัญชาโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่แก่งหน้าวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม คาดว่าในระยะ ๒ ปีนี้ อาจารย์บุญ ได้มาเป็น
อาจารย์บอกพระปริยัติธรรมที่แก่งหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

จากราชกิจจานุเบกษา

ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ อาจารย์บุญไต้เป็นหลวงญาณภริมย์

ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นพระวิจิตรธรรมปริวัต

ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นพระยาธรรมปรีชา

ปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๓ หลังจากสร้างวัดเสร็จแล้วได้ ๑ ปี สุนทรภู่
มหากวีเอก แห่งประเทศไทย อุปสมบทแล้วได้มาอยู่ที่วัดเทพธิดาราม
เป็นเวลา ๓ ปี ระหว่างที่อยู่ที่นี่ได้แต่งหนังสือเรื่อง ๑. กาพย์
พระไชยสุริยา ๒. โคลงนิราศเมืองสุพรรณ ๓. รำพันพิลาป และ
เรื่องอื่นอีกตามสมควร ต่อมาสุนทรภู่ได้จากวัดนี้ไป เพราะได้กล่าว
ไว้ในเรื่อง “รำพันพิลาป” ว่า

“โอ้ยามนบขาลสงสารวัด เคยโสมนัสในอารามสามวัสสา”

ปีขาลที่วานนี้ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๕ แสดงว่าสุนทรภู่บวชอยู่
จนถึง พ.ศ. นี้จึงได้จากวัดเทพธิดารามไป

ในรัชกาลที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ตั้งพระปลัดท้าว วัดเทพ
ธิดาราม เป็นพระครูสุนทรศีลาจารย์

ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ พระครูสุนทรศีลาจารย์
วัดเทพธิดาราม เป็นพระสุธรรมธีรคุณ

ในรัชกาลที่ ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์
ทรงเป็นมรรคนายกวัด ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอาราม มีพระอุโบสถ

วิหาร การเปรียญ และถาวรวัตถุอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก แล้ว
พระองค์ได้ทำรายงานทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ

ปี พ.ศ. ๒๔๔๔

ซ่อมศาลาक्रमกำแพงแก้ว ระหว่างโบสถ์กับวิหาร ๒
หลัง ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปซึ่งเชิญมาแต่เมืองพิษณุโลก
ได้เชิญเข้าประดิษฐานไว้ในซุ้มใต้พระปรารักษ์

ปี พ.ศ. ๒๔๔๗

ซ่อมพระเจดีย์รายรอบพระวิหาร ซ่อมศาลารายรอบ
พระวิหาร ภายในกำแพงแก้ว ซ่อมกำแพงและ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๒

ซ่อมวิหารน้อย ซ่อมหอไตร

ในรัชกาลที่ ๖

ปี พ.ศ. ๒๔๕๓

ซ่อมที่จงกรม ซ่อมศาลาคร่อมกำแพงพระอุโบสถ
ด้านหลัง ๒ หลัง ซ่อมสระน้ำ ซ่อมพื้นกุฏิคณะกลาง
ตรงพระอุโบสถ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๔

บุศิลาพื้นพระอุโบสถ และตกแต่งเครื่องประดับภายใน
พระอุโบสถตามสมควร ซ่อมประตูกำแพงและกำแพงหน้าวัด
ซ่อมแซมของใช้ในพระอุโบสถ คือ ราวตู้คานแสนสงฆ์ เสาราวเทียน
หน้าพระม้าเท้าโคมคู่หนึ่ง ราวตาลบั้ง พระประธาน ทำฐาน
รองม้าห่ม และฐานรองตู้พระไตรปิฎกปิดทอง

ปี พ.ศ. ๒๔๕๘

หม่อมเจ้ามงคลประวดี ในกรมพระสมมตอมรินทร์ ทรงเป็น
มรรคนายก

ในรัชกาลที่ ๗

ปี พ.ศ. ๒๔๗๑

ทำถนนปกระเบื้องซิเมนต์หลังโรงเรียนธรรมวินัย
ซ่อมแซมกุฏิ หลังคาหอฉัน และซ่อมซุ้มประตู

พระอาราม^{นี้} เป็นวัดมหานิกาย ^{ตั้งแต่ปี}เริ่มสร้างวัดมาจนถึง
ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ^{นี้} มีอายุได้ ๑๓๑ ปี มีพระราชกณะบัง^{้าง} พระครู
สัญญาบัตรบัง^{้าง} ได้ปกครองวัดมาตามลำดับ ตามยุคและสมัยนั้น ๆ
รวมเจ้าอาวาส^{ทั้ง}องค์ปัจจุบัน^{นี้}ด้วย ๘ รูป

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน^{นี้}คือ พระมงคลธรรมรังษี (पाल)
พระราชกณะชั้นราช มีอายุได้ ๘๖ ปี ^{ทั้ง}ปี^{นี้} เป็นผู้ครองวัด
วัด^{นี้}ตั้งเป็นสำนักเรียนเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษา ^{ทั้ง}
นักธรรมและบาลี เริ่มตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ จนถึงบัด^{นี้}

สำหรับ ^{คน}นี้ มีพระสงฆ์ พระราชกณะ พระครูสัญญาบัตร
พระฐานานุกรม พระเปรียญ และพระนักธรรม จำนวน ๗๗ รูป
สามเณรเปรียญและนักธรรมจำนวน ๒๗ รูป.

เพลงยาว

เรื่อง

หม่อมเป็สดสวรรค

๑ จะกล่าวถึงหม่อมตุนุชนาฏ
เป็นหม่อมห้ามชนระวางนางอยู่งาน
คิดถึงพระเดชพระคุณให้มุ่นหมก
ได้เห็นแต่หน้าหม่อมข้าคอยซำใจ
ครนอยู่มาที่นิราศรัตนสถาน
ก็ชนระวางเป็นนางห้ามตามกระทรวง
ครนพบพิศตรักคักเคื้อนชวนเพื่อนข้า
ครนหม่อมขำยินยอมดงพร้อมใจ
จะจรทางต่างดักก็จนใจ
ให้อักอ้วนบ้วนใจอยู่ไปมา
เป็นคราวชดจัดกันจะมาก
จะชนระวางจรดีไม่มีใคร
ให้บ่าวถือส้มแดงคุดุมเพดาะ
ออกถนนคนผู้ตกริ้วกราว

เป็นข้าบาทพระราชวังบวรรัตน
ครนได้ตั้งเจ้าพระนิพนธ์ดั่งดัดไป
แดนเค็ร่าเปด่าออกตกเป็นหม้าย
รักใคร่แนบข้างไม้ห่างทรวง
ดงมาทำราชการพระวังหลวง
แต่ใจห้วงถึงหม่อมขำนั้นรำไป
ให้ดงมาทำราชการพระวังใหญ่
กำหนดนัดวันไว้จะดงมา
บ่าวไพร่ไม่มีพ่ายชายหน้า
จะยาดราตามถนนก็จนใจ
ไปเยี่ยม่านท้าวหนักก็ไม่ได้
ก็ตั้งให้ยืมผ้าตะว่าดาด
ก็ย่างเหยาะมาในระวงฎดางผ้าขาว
มาพบเจ้าจางวางหม่อกร็อรัง

* ดูอธิบายเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็สดสวรรค หน้า ๕๖

นางด้คนถ้อม่านพานตาขาว
หม่อมกัณเฑาะ์แกะเบอกะบัง
กัณช็อดคอดวางอยู่กวางถนน
มีรุ้ที่จะวางหน้าดังท่าไร

๑ ครุหนึ่งก็มาถึงพระวังใน
ครันเพดาถ่ายฉนห้คะวันรอน
พระชบุเบียงชนเป็นนางระวางห้าม
กับคุณตุ้ตที่เบ็นค้อยู่ด้วยกัน
แล้วโปรดปรานพระราชทานหม่อมขำมา ให้เบ็นขำในพระตำหนักใหญ่
เบ็นเกณฑัโปรดคนสันทชิตใช้
เฝ้าพระบาทจึงพระราชทานนาม
ริมฝีปากตุ้เอากระเหมาเซ็ด
หมั้นผัดพักตร์ผ่องฉะของหน้า
ประจงจัตคัตกะดาที่หน้าด้
ที่ไมรุ้ดเหมื่อนกับดำน้อย
คุณตุ้ตตุ้ตฉวาทจะขาดใจ
ตุ้ตคิดด้อยมาไห้ใช้ไ้เฝ้าพระบาท
ช็อดคุณโมงโคงดิงฝ้ปากด้

ด้วยกัณเฑาะ์ก็หยุดทรุดลงนั่ง
ครันจะทรุดลงนั่งก็อายใจ
ผู้คนคืบคองทงวงใหญ่
ตุ้ตแข็งแรงอยู่จนเด็คจวร

ตรงไปก็ตักคุณตุ้ตก่อน
ก็พากันจรชนเฝ้าพระทรงชรรม*
ดิงตามคำแห่งวงหนำนัน
ทอดฉนทคิดพันกันดับไป
จะเจรจปราศรัยเบ็นไพรเม็ด
ยกจากห้ามชนเบ็นจอมเรียกหม่อมเบ็ด
ในเด็คจใช้นางอย่างผู้ด้
แต่ทันตาฉนตรายไปหลายช็
ไ้เข้าที่แทนพันทุกฉนไป
กระชดกระช้อยเจรจอชฉฉาดัย
แต่เวียนไปเวียนมาทุกุราครี
ก็เบ็รื่องปราดโปรดปรานประทานที่
จะพาที่กวางฉนามไม้ขามใคร

* พระบาทสมเด็จพะนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พูดเด่นเฮฮาว่าเริงแรง
แหดมฉลาดปรีชาบัญญัติ
รู้จักทำกาพย์กลอนอักษรดารา
หนังสือตกอ่านแค้นไม่แย้มพราย
แต่ปากอ่านใจคิดขนิษฐาเบ็ด
จนดวงมัทรมิยามต้องอย่าข้งขัย
หม่อมเบ็ดน้อยคอยเคื่อนให้เพื่อนนอน
ยังไม่ทรงพระบรมมตรมอุรา
เห็นพระองค์ทรงนั่งไม่ติงพระกาย
หีบสมุดหยุดยั้งฟังสำคัญ
พระแกดั่งทรงพระกรรณะจะให้รู้
คุณไม่กัษะจากกระดากใจ
ครั้นพระองค์ทรงพลิกพระกายกลับ
ก็ดมจิตคิดไว้ใจประวิง
เข้าสู่ดมุนุ่นวายอยู่ปลายพระบาท
จึงกระทำเอาแต่อาเภोज
กระซุบกระซิบซุ่มกายอยู่ปลายพระบาท
เอาเพลงหอมกรอมหุ้มกันคลุมไป
ข้างหม่อมเบ็ดเสด็จท่านไปรดปราน
เพราะเดินเห็นโยกย้ายถ่ายกิริยา

ถึงนายแพงนายคงครุไม่สู้ได้
หนังสือไทยอ่านคดองทำนองชาย
สำหรับอ่านพระราชนิพนธ์ถวาย
อ่านอยู่ปลายพระแท่นบรรทมใน
มิใคร่จะได้รู้จตุรัสตุศมุตได้
จะหยุดไว้ก็เกรงพระอาชญา
เฝ้าเคื่องค้อนเค้นขัดระดับหน้า
แต่ชายตาตูปักตร์พุกกัน
เดือนก็ชายดึกถ้วนให้บ้วนบั้น
ด้วยกระสันเดี่ยวชานรำคาญใจ
ว่าคืนพระบรมมอยู่หาหัดับไม่
ก็แข็งจิตอ่านไปใจประวิง
หมายว่าพระบรมมหัดับต้นหนึ่ง
ก็คิดานชิงกันขยับดับเทียนชัย
ก็คิดคาดเอาว่าคนหาเห็นไม่
ด้วยแสงไฟมืดมืดไม่มีโพลง
อุดตุดอูดจาดท้าวอาจโถง
จึงครัดเรียกว่าคุณเื่องแต่นั้นมา
ได้ประทานเบ็ดเขียนนามตามยศถา
จึงชื่อหม่อมเบ็ดเสด็จประทาน

พระขุบยอมอย่างดีให้มัสกัต
เป็นจอมฝูงสูงโสดคนโปรดปราน

๑ เพลาหนึ่งหม่อมเบ็ดเห็นเสด็จประพรม ชวนข้าในกรมลงตำหนักแพใหญ่
ลงอาบนำคำว้ายสบายใจ
ทั้งห่อหมกนกกั่วไบบัวอ่อน
ซ้อรับพระราชทานชานชดา
สิ้นหลายควบจวบสดั่งถึงขนาด
ในท้องปอดนวดนั่งอยู่ในใจ
ครนปอดท้องเต็มทนจนสิ้นอายุ
ด้วยเหลือทนพันกระเด็นพันทิว
ก็ซ้อขนมให้ตาเฒ่าเฝ้าตำหนัก
ให้หมดสิ้นก้นอายระคายคาง

๑ วันหนึ่งจึงหม่อมเจ้าจอมเบ็ด
หลายกระดานนานเนิ่นเกินกำดั่ง
นั่งนวดปอดบ้วนจวนจะออก
ถวายเป็นคมกัมคดานถนถนไป
ครนถึงที่สัตว์ร้ายำญชานเข้าไป
ค่อยเดื่อมคดตายหรือว่าคาญที่พาดนพดุก
เดินดิ่งเข้ามาถึงพระตำหนัก
ครนเกินเพลาน้ำนวดหิวสุดใจ

คนในพระตำหนักไม่หักหาญ
ห้ามทวารมิให้ออกนอกเวียงชัย

แล้วสั่งให้เรียกเรือหนมจันมา
ทอดมันจันถอนไว้นักหนา
ยิงโอซารดร่ำฆ่าหนักไป
เตโชซาคุหาทันผลาญอาหารไม่
จะบอกใครก็อดสูดูไม่ได้
ลูกวิ่งจะไปถ่ายให้ถึงที่
ก็ราดเรียเสี้ยทมาตามทาง
ให้คักน้ำชำระสะอาด
ช่วยอำพรางเสี้ยให้มีคช่วยบีบบัง
ซ้นเดินไฟในเสด็จหน้าที่นั่ง
ให้คักคั่งในอุทรร้อนรนใจ
มิอาจบอกความจริงกับใครได้
ให้อาवरณร้อนในเหมือนไฟดุก
ออกดักอ้างว้างใจค่อยได้สุข
ครนต้นทุกซ้แล้วก็กดับมานับใจ
ไม่หยุดพักคดานตรงไปดงไฟ
ถ่อนซาคุในออกเสี้ยหมคอดไม่ได้นาน

ของแห่งทองเหลืองเปรี๊ยะปาก
 หนึ่งหววนหน้าอายูชานาน
 เห็นว่างคนทนไม่ได้ด้วยใจเงียน
 หยิบเข้าเคียวเห็นยวครันเจ็บทันตา
 ครันตะเอี้ยดตอพอกินได้
 พอท้องคดายหายร้อนอ่อนอ่อนพัน
 แล้วมีหน้าซำตักเอาผดบัว
 ไล่ตะบันเล่นส่ำบายคด้ายหมากพดู
 ดุงอ่อนถามว่าอะไรในตะบัน
 มีให้คนรู้เท่าเข้าใจ
 ว่าเห็ดก่าตังหงเคียวฉันเปรี๊ยะปาก
 แล้วเบื้อนบิตบิตปากไม่เจรจา
 อันคนแก่ตะบันหมากมากด้วยกัน
 ผดบัวก็ตะบันขันตู่ใจ
 ๑ วันหนึ่งจึ่งท่านหวดวงนายคักกิด
 ดำหรับเดินคอยเชิญพระอาการ
 หม่อมเบื้อนน้อยพดอยมาทำพยำผะยอ
 เอาต้นคันทันกะดาเดือนออกไป
 ตกเปาะจำเพาะหน้าหวดวงนายคักกิด
 หม่อมอายบายเบียงเตียงเจรจา

ทรหอดอดหมากทงอยากหวาน
 แด้วค้อยคดามาข้างเครื่องชำเดื่องตา
 เดือนเอาทุเรียนมาทงแบบวางแอมฝ้า
 แด้วเอามายคี่ได้ตงในตะบัน
 กระทุงได้เข้าจันฉันกินขันฉัน
 คิดล้าคัญว่าผู้ใดเขาไม่รู้
 ที่เขาคัวได้เครื่องยังมีอยู่
 ครันตงทองจันแสดถูกระดากใจ
 หม่อมเบื้อนบิตคักกิดกันพุดแก้ไข
 ด้วยความโนไม่สู้ดีจจะตรีชา
 ตะบันหมากกินดอกจจะคุณดุงจำ
 ครันโอบรู้ฮ่าไม่เห็นแดงจะแดงใจ
 แต่ซึ่งตะบันทุเรียนหามไม่
 หน้าจะใครคักกิดศึกษาเป็นอาจารย์
 หนึ่งตัมบักเข้าไปในพระราชฐาน
 มาพุดกับท่านเจ้าชีวิตนายซำฝ้ายใน
 พุดเจ้อจับปากกลัดใจไกล
 ใหมเบื้อยขาดปุดหลุดตงมา
 ก็ถามทักทันใดอะไรชา
 ซึ่งตกมาจากปากหมากตะบัน

เด็กมันคำไม่สู้แตกแตกสองซีก
ทำพิโรชโกรธว่าคนตะบัน
ตั้งจริงใจหม่อมไม่ยอมแก่
จะแจ่มจริงกับหุดวงนายก็อายใจ
สู้ต่อคตคตบ้องที่ช่องหัก
คุระเบียบเรียบร้อยตั้งพัน

๑ ครวงหนึ่งจึงจอมหม่อมเบ็ดน้อย เข้าดำออยออยเซาะปะเหลาะพี
ทำหน้านิ้วว่าฉันทวิใจเต็มที
คุณ โมงซ้อนคางทางพาที
หม่อมเบ็ดตั้งใจไปถนถน
เกลือดินเซาะเอาไว้จะทำยา
ไม่ทันพิจารณาว่าสิ่งไร
พอร์ดเกิดอนันตะตายแค้นปดายต้น
ฮึดฮัดจิตใจใช้น้ำตา
ยังปดอบกยังแก้งแค้นรำออย
ดวงให้กตก่อนเกิดฉันทเหลืออาย
คุณ โมงก็ยังไม่ยอมบ้องอ
แค้นพิโรชโกรธใจตั้งไฟฟาง
โกรธ งกยกทำวกระที่บโง
จนเกิดทะเลาะเบาะเถียงเถียงไป

เคียวก็หักกระเด็นกระตาคจากปากฉันท
แล้วหยิบเอาพันกะดามาต้มไว้
อดด่าให้แก้ตัวปลิ้นปลิ้นตั้งดี
เพื่อมิให้รู้แน่ว่าแพ้พัน
เอาใหม่สักผูกคอกให้มิดมัน
ที่ไม่ว่าด่าคุณว่าพันดี

อะไรมีบ้างหนอขอรับประทาน
ว่ามีมั่งในห้องของเป็รียวหวาน
เที่ยวค้นคว้าชำนาญรำคาญใจ
คิดว่าฉันทศกรทั้งก่อนใหญ่
หยิบได้ปากอมเข้าชมชาน
ก็รู้ว่ากินก่อนเกลือไม่เค็มหวาน
ใจให้ตาตเค็ดซุนคิดดูนวย
เผ้าตะบอยบ่นว่าระดำระสาย
เข้าตะกายหยิกคเอาพันนาง
ทำอ่อนคอบบ้านไปจนดว่าง
ยังวอนว่าก็ยังวางชนหนักไป
ฝ่ายคุณ โมงโกรธมั่งไม่ยั้งได้
จนจิตใจโกรธชงถึงคคักกัน

คุณไม่มองว่าถึงจะตัดไม้ซัดใจ
แต่ของเขาน้อยนิดที่คิดพัน
หม่อมเบ็ดเข็ดปากไม่ยอมพุด
แล้วคิดได้ด้วยไวบุญญาดี
ขนมปลาดุกริมที่ให้ได้วานชื่น
คงจะให้ไม่ดวงที่พวงพัน
คุณไม่มองคอบพดวงแล้วทางยิ้ม
ยังแค้นทรวงุ่นวายไม่อายใจ
 मैंหม่อมไปดักข้าเวดาโต
หม่อมก็ไต่ไปมาเป็นอาจิน
ครนถึงทขามาหาแม่เบ็ด
ก็ถอยที่หนูนเกอกันเจือจาน
หม่อมเบ็ดน้อยว่าไม่ตอยต้นจำหัดก
หมึกหอมเอาไปฝนปนน้ำมัน
หม่อมไม่มองว่าแบ็งหินเขาดันคดดับ
ฝางเด่นเขาทั้งท่อนค่อนชูดเอา
ปนกับปนุนนเหมือนตัดจนจุ่ม
กานพลูผดกระวานดีพานแพง
หมึกหอมของหม่อมค่าก็เฟื่อง
ทั้งต้องฝ้ายหายกันอย่าฉันทา

เรามีได้ร่อนจิตคิดพวัน
คือเอาพันกะตามาเดียน
คตานเข้าพระวิสูตรหลบหน้าหนี
ชนดอยหน้าพาที่ประชิดประชัน
โกรธข้าเจ้าเอาคั้นมาให้ฉนั้น
ให้สิ้นลวาทซาดกันแค่นั้นไป
ขนมปลาดุกริมของดวงประทานให้
หรือว่าเธอซื้อไว้ให้ข้ากิน
ก็หาให้ไม่กตวัจะหมดสิ้น
ของกินจัดไว้ให้รับประทาน
ก็ชอင့်เด็ดขนมทองเป็นของหวาน
นี่แกดั่งพาดมิให้ทวงเอาพวงพัน
หม่อมเข็ดไรเดี่ยให้หักกลางตะบัน
โกรธกันจะขอรับประทานเอา
เอาไปจับริมฝีปากต่างกระหม่า
อมเข้าไว้เหมือนหลากให้ปากแดง
ไว้จับขอบรอบบริษัณเป็นแดง
แกดั่งเอาปนหมากตะบันทุกวันมา
ของเขาเปิดต้องยิ่งกว่านั้นฉนั้นไม่ว่า
แต่ของล้ำคัญพันกะตาเอามาคั้น

ข้างหม่อมเบ็ดพังคำทำร้องให้
หมายจะโกรธจริงจริงไม่ยั้งยืน

๑ ครั้งหนึ่งพระองค์กรมวงศา

หม่อมเบ็ดนั้นเป็นคณคนสำคัญ
ครั้นต้นเรื่องในพระโรคนั้นดำเร้ว
เกล้ากระหม่อมมีนหน้ามาช้านาน
ฝ่ายเสด็จว่าหม่อมเบ็ดปอดคั้ระชะ
ก็เตจจากขวิดน้อยเจียรระไน
แกดงเดอกเอายาแดงที่แรงร้าย
น้ำตาไหลดจามไอคั้ระชะพัค
กรมวงศาทรงทอดพระเนตรมา
แต่ก็ทรงพระสรวดล่ำรวดคัก
เสด็จครัดว่ายานัตถุ์คั้ขยัน
นี้หรือโรคจะไม่คตายหายคั้
หม่อมเบ็ดอายเสด็จไม่อยู่คั้
เที่ยวคณคว่ำหาโคมอยู่เป็นควัน
คณคณถ่าวตามรวดรื่องโบราณ
คำปะรำปะรำว่าโวมั
มาถึงโทษโกรธคุณคณรับตั้ง
ดุขทองจันมิได้บอกออกคณคั้

สะทักสะทอนคณใจให้สะคณ
พอกคณคณคณคณคณคณคณคณ
เสด็จมาในพระคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
หม่อมเบ็ดบังคณคณคณคณคณ
ขอประคณคณคณคณคณคณคณ
เราจะช่วยเป้ายานัตถุ์ให้
ได้เข้าไว้ในคณคณคณคณคณ
ให้หม่อมคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
เห็นคณคณคณคณคณคณคณ
หม่อมคณคณคณคณคณคณคณ
แต่คณคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
แกดงคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
หม่อมคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ
คณคณคณคณคณคณคณคณ

ทราบเพราะเดี๋ยวจดอกท่านบอกฉัน
ลุงทองจันทน์ไม่ได้เห็นพักตร์
แล้วไปโทษนายผิงว่าเพื่อนบ้าน
นี่เรื่องเก่าเข้ามาแต่ไร
เข้ามค้มก่อนเคื่องเข็ญไม่เว้นใคร
หม่อมกระไรใจคอน้อยนัก
กระทบเรื่องของซอเขาหรือจะ
ไม่มีใครบอกนุ่ด้นขัตนปตาย
ฉันพบเห็นคำรำจิงว่าไป
ถ้า मैंหม่อมรักดวงดว้อประมาณ
ถ้าหม่อมฮายเดี่ยวตายซ้อจะดีชฮา
ฉันจะลบตำรับไม่ขับไป
คินนกระหม่อมฉันนอนฝันไป
เพดาดีกต้องยามย่านาพิกา
กับหม่อมเบ็ดต้องคนมาดันทนา
หม่อมเบ็ดว่าคุณจำฉันเจ็บใจ
เก็บเอาความไม่ดีไปชี้แจง
ลุงทองจันทน์นั้นแหละคั้นคนสำคัญ
หลวงนายศักดิ์นายผิงก็ปากบอน
ให้อับฮายชายหน้าระอาใจ

มาพดอยโทษโกรธท่านหลวงนายศักดิ์
ใครรู้จักกันกับฉันนั้นเมื่อไร
ได้เอ่ยออกบอกความฉันที่ไหน
หรือพอกะทบจริงใจจิงแค้นนัก
โกรธบรรดาข้าไทในพระตำหนัก
ฉันประจักษ์แจ้งความตามนียาย
จิงเกาะโกรธร่ำระด่ำระส่าย
ตายไปผูกขันธ์คำบถถนนอาจารย์
ซอภยเกิดอย่าโทษโกรธคินาน
กับนบานคนขับจะรับไว้
ก็เอาเงินเอาผ่านมาให้
จิงถึงใจคาแจ้งเดี่ยวเถิดตรา
ว่าคุณข้างในเกล้าขวัญฉันหนักหนา
คุณไม่ลงมาจากพระตำหนักใน
ที่ตรงหน้าเตียงทองที่ห้องใหญ่
คนพิไรก่อนว่าดาร์พัน
ว่าตาแจ้งตะแกจะรูอะไรนั้น
คุณชี้เหมกขยันข้างระคะไค้
ค่อนบอกความจริงจันฉันได้
ค่อนพิไรเกล้าขวัญพรรณนา

ข้างคุณ โมงจะแกดั่งพ้อหรือยอนัน
แกข้างประดิษฐานติดกับขับเสภา
ข้างหม่อมข้าพ้งคำซ้ำชาติใจ
ตำรวจนอกค่อนว่าตำรวจพัน
พวกเราแหดะไปเด่าให้ความอึ้ง
ตุงทองจั่นก็กรันชยันนั๊ก
กรันเข้าคุณเหมมาพระตำหนัก
แถ้วเด็กแถ้วแกดั่งว่าชักหน้าคัง
คุณช้เหมเคื่องซัดสะบัดหน้า
วันช้จะให้เสภาว่าหนักไป
คินนกระหม่อมฉนั้นนอกกรัน
พอเกล้ากระหม่อมรวักกับขับเสภา
คิดว่าจะขับเรื่องศวกถ้วอวย
ว่าทรงกริ้วพระสุริยเดียงดำเนียงคัง
คุณรับตั้งรู้เท่าว่าเขาหุดอก
จ้งไม่เข้าทอดดองตรองอยู่ในใจ
ประเดียงวันหม่อมเม็คข้าดำออยนั๊ก
หุดวงนายศักดิ์จะเดไปในม่านกาง
หม่อมเม็คน้อยเม็คตวรร์คกรันได้พ้ง
หุดหน้าเข้าในม่านรำคาญใจ

ว่าตาแจ้งแกชยันแม่ข้าจำ
จะหาเหมือนตะแกแก้ยากกรัน
ค๊ะอะไรกับตาแกแกดั่งกถัน
กล่าวชวัญเราตองคนเป็นพันนั๊ก
คุณช้เหมนายฉ้หุดวงนายศักดิ์
เพราะคนในพระตำหนักจ้งความอึ้ง
พอพบพัคตร์หม่อมข้าทำบั้ง
ว่าพอกนายศักดิ์นายฉ้แถ้วเป็นไร
มาโทษเอาข้าตองคนกรันช้ได้
พอดั้นฉั้นฉนตจใจคินชนมา
ว่าความในวังชุดมุนฉุนนั๊กหนา
หม่อมเม็คมาแถ้งบานทวารบัง
แกดั่งอุบายพุดหุดอกบออกคุณรับตั้ง
ออย่าให้ตาแจ้งวัดระฆังขับต้อไป
อุบายบอกหาให้ขับเรื่องศวกใหม่
เอาความไปกราบทุดเจ้าจางวาง
ฉนั้นฉักคุณ โมงไม่คิดหมาง
ใครดร้างพระดีชาเข้ามาไว้
ตะอวยใจไม่ฉนั้นอยู่คักได้
มิใคร่จะพุดกับหุดวงนายอวยเทศ

แต่รักพากันมานั่งข้างเตียงด้วย
เมื่อเดือนสิบสองดาแจ้จรัลกับนายมี
ถึงเวลารับประทานอาหารค่ำ
จึงเอ่ยออกบอกพถันไปทันใด
หม่อมเบ็ดบอกกับอ้อเปียที่เสียใจ
จะฟังแต่ภาตาแจ้จรัลอาจารย์
ดุงทองจันเข้าเดินมาเชิญใหม่
ฉันเห็นพวกมันเพ็ดนเกินเวลา
หม่อมเบ็ดซ้ำว่าคาญงานหงุดหงิด
ให้บ่วงปดในอุทรร้อนระอุใน
ว่าแล้วดุกจากที่ตะถิตะถาน
ถึงหกทหายคตายทุกขทของปะทะ
ครันมาถึงพินางทางบอกพถัน
คุณเสี่ยขอไม่ได้ก็โคดคดา
ยายปานบุตรมุดปากชนทันท
จะไว้วางเป็นจ้งหระณะพัน
หม่อมเบ็ดฟังคำแล้วซ้ำเคื่อง
ขอปานดกมึงจะถูกไม้เรียววี
อช่ามานั่งอยุ่ทกดูไม่ได้
ดงเรี่ยเรียงเคียงชิตกัณนิทรา

หม่อมเบ็ดเอ่ยขอเซาะปะเหดะพี
ตดับทองของดักภัยไป
คุณดุงซ้ำให้อ้อเปียมาเกดัยไถด
เชิญคุณทั้งสองไปรับประทานอาหาร
เราไม่ไปกินแล้วของคาวหวาน
ให้หายรำคาญชุ่นคินในวิญญาน์
พวกมันถึงอะไรหม่อมจำ
ไปรับประทานอาหารข้าวปดทำให้สุดใจ
เกรงจิตดุงทองจันไม่ขัดได้
ประเดยวหนึ่งจ้งจะไปดอกเจ้าคะ
ออกทวารดุกวงมาเกาะกะ
อุจจาระเดี๋ยงแล้วกรับมา
กินข้าวมันเถิดหรือจะคุณไม่จำ
รับประทานอาหารแล้วเข้ามานั่งด้วยกัน
ดาแจ้ดักกรับชบชยัน
ทงชนทงเพราะเดี๋ยงดี
กระทบเท่าเป็ร็องเป็ร็องชนไนท์
คนอะไรไม่มีอชยา
ก็ดุกเข้าไปทงสองห้องเคหา
เอานวมมาห่มหุ้มคุดมเข้าด้วยกัน

หม่อมเบ็ดขำซ้ำเรียกหนูนจี่
หม่อมนอนตำรำไฉเมื่อกลางวัน
ให้เมื่อยวบไปทั้งคนบ่นออกแอด
คุณ โมงค์คัดกัดกันไปทันใด
หม่อมว่าฉันไม่ใช้ให้คุณทำ
พูดพุดตลกอดกริมยิ้มพราย
ด่าออยว่หม่อมชานันแค้นนัก
ไม่เท่าเสียรู้มนุษย์เจ็บสุดใจ
เก็บเอาความไม่ดีไปชี้แจง
คนในพระตำหนักพรรคพวกกัน
คนนั้นอยู่ริมห้องรองเข้าไป
มิได้พุดอวยกถ่าวช้อบรยาย
หม่อมเบ็ดพุดเก้อตะเมอเบ็ดดำ
มิได้พุดจาตำรพิน

๑ ครึ่งหนึ่งเบ็ดสัตว์รค์กระสันจิต
ว่าคุณ โมงค์ชั่ววิคมานิทธา
พุดแต่ก็ปรามห้ามปาก
เจ้าจงช่วยปกปักรักษาให้มิดควัน
หม่อมเบ็ดชอกช้ำคำเสภา
เห็นคุณชู้เหมมมาว่ารำไไร

ไปหยิบผ้ามาที่ในหีบนั้น
กระแจจันท์นเจือปรุงจรงใจ
ให้เรียกแพทย์วាយโฆมาวนวดให้
ฉันจะนวดหม่อมให้ใจสบาย
บาปกรรมนั้นจะมีไปมากหลาย
แต่วิตระคายคำคนบ่นรำไไร
เสียเงินดักดิบตำดั่งหากิดไม่
เฝ้าแคะไค้ก่อนว่าตำรพิน
คุณชู้เหมมเขี้ยวไปแต่รังแกดังกดัน
ตำรพินก่อนว่าเป็นนำอาย
ฉันเข้าใจอยู่ดอกหม่อมอย่าแปดบาย
เห็นไหนร้ายก็คิดแต่เห็น
ไค้ยินเขาท้วงคิงกัณงอน
ก็หัดบเดยไปด้วยกันทั้งต้องรา
บอกกับคนชอบชิตสันทิหน้า
อยู่ในห้องของขำมาหลายวัน
อย่าพุดมากไปให้ฉาวคนจะกถ่าวขวัญ
เสร็จตั้งคั้งนกกัณงไป
อดสุดหน้าใครไม่ได้
พบใครเข้าก็ค้อนออกงอนชด

เห็นหน้าคุณรบตั้งคั่งแค้น
ท่านโกรธไปทั้งนบนระชน
เมื่อวันถวายเสภาเวลาดัง
กระซุบกระซิบกันต้องคนบนระเบียง
แกดั่งพูดแต่ยดเขาว่าเกลียดตาแจ้บ้า
ไม่วุ่นแ้วรรอดตอดพิไร
ครั้นเห็นคนเดินมาหน้าเฉดียง
คุณไม่ยุดคุณน้องประคองอิง
ถึงดงทองจันจะชนมาเห็นหน้าเรา
หม่อมจะว่าตาแจ้แกทำไม
ฝ่ายหม่อมเบ็ดสรวรคกรนไต่ฟัง
คุณกลับเข้าข้างตาแจ้แกดั่งแก้แทน
กระทบเท่าดั่งตงกำดั่งทะเลาะ
จึงร้องถามต้องท่านไปทันที
หม่อมเบ็ดฟังคุณดงดั่งใจ
ทั้งต้องคนวันฉิ่งพิศวัน
ถูกหัดกตดแดงไปแฝงคน
ฉิ่งมาบนเฉดียงเฉดียงคิกคัก
คุณไม่ดัมบับทับหม่อมเบ็ด
แล้วคิกคักตัวคนผู้ดำคัญ

ดงทองจันหดวงนายศักดิ์โกกรหมต
ปากบดบดบ่นไปคนโกดเคียง
หม่อมเบ็ดนั่งกับคุณโมงที่ในเฉดียง
ไต่ยิมออกชื่อเฉดียงก็ชดใจ
เฝ้าขับว่าเรื่องเราว่าไปไต่
เฝ้าก่อนขอคเคะไค้เจ็บใจจริง
ดงเบดียงผุดถูกจะผุดฉิ่ง
เราหน่งอย่างหนีเป็นไร
จะหียบเข้าขอฉิดที่ไหนไต่
ฉินชอบใจเกอยุดออกอย่าเตอดเค้น
ให้เค้นคั่งดั่งเฉดียงชนเป็รียงเป็รวัน
ให้สุดแดนเจ็บใจไซ้พอด
พอดงทองจันเดินเคาะมาถึงที่
มาฉิ่งมีฉิวาทะไรกัน
ถูกโถดหัดเฉดียงไปจากนั้น
มิให้ทันเห็นกายฉิวอายนัก
ซ่อนตัวกตฉิ่งฉิ่ง
จนรอดหักหักดัมดงด้วยกัน
นำตาเด็ดผุดถูกฉมฉม
แกดั่งถดถดถดาวถดถอนให้ถดบคำ

เพราะตาแจ้งซบแต่ภามาพั่งนั้
นั้เกิดยัดหน้าตาเจ้ากรรม
ทำเป็นพูดเชื่อนแซพอแก้คน
พลิกพุดอดกอดกายสบายใจ

๑ ครนอรุณรุ่งวางสว่างฟ้า
เมื่อเพดาพดบคำทำไมกัน
หม่อมเบ็ดทูตเบียงเบียงเจรจา
ตาแจ้งซบแต่ภ่าว่าแยบคาย
ประทุมากหลายคนบนระเบียง
เป็นค่นเหตุผลเพราะเดภา
พระทรงพั่งกรวดกราดควอดคัง
เขาว่าเจ้านั่งอยู่ต้องคนบนว่าไ
กระทบเทาฝั่งผางกุดางระเบียง
จรแกด้งมาพุดบิตเบียงเดยวอดค
หม่อมเบ็ดได้พั่งรับสั่งกรวด
ใจจะเริ่มรวัดรวัดวรชทัณฑ์
ได้พดงพดาดขอพระราชทานโทษ
ไปเบองหน้าตาแจ้งถนนอาจารย์
พระสัดับรับผิดหม่อมดาร์ภาพ
จึงครัดสั่งช่างหน้าทหารใน

เฉดียงหักยับไปไม่เป็นตำ
ใช้ตาแจ้งแกมาทำให้หน้าใจ
คุณต้องคนกัซนนอนบนเคียงใหญ่
เทียบประทับหลังโหดไปค้อยกัน

พระเดชพระคุณให้หาหม่อมเบ็ดสรวรค์
จนชนเฉดียงเคียงหักกระจัดกระจาย
คนมานั่งพั่งเดภามากหลาย
คนทงหลายไม่เคยพั่งประคังมา
จนเฉดียงเก่งหักตงนั้กหน้า
คนเข้ามาพั่งนั้กั้หักไป
ชะเจ้าช่างเบือนบิตคิดแก้ไข
แคะไค้คมค้อนท่างอนรท
จนเฉดียงไม้ดักเขาหักหมด
เขารัพยค์เจ้าทุกอย่างมาพรางกัน
ทำหน้าจิวรอันจิตคิดพรั้น
อภิวันท์ดาร์ภาพกราบกราน
ขอพระองค์จงโปรดกระหม่อมฉาน
จรซบแต่ภ่าว่าชานไม่เคื่องใจ
เห็นเรียบราบแต่กั้โปรดยกโทษให้
ทำเฉดียงเก่งใหม่ให้คิบคั้

๑ ครนรุ่งเช้าถึงเวลาเสิร์ฟอาหาร หม่อมเบ็ดเรียกลูกปานมาในที
 จัดเรือใหญ่ใบเส้าเข้าให้ตี ไปถึงที่เมืองตะครอย่านอนใจ
 ซอข้าวเหนียวตั้งชยามาให้ทัน เขาถ้อยโคม โบนั้นแหดะไปได้
 ยายปานดูถูกผูกเส้าเชือกเพดาใบ แด่นไปครู่หนึ่งถึงเมืองตะคร
 ซอข้าวเหนียวตั้งชยามาถ้อยโคม ก็แด่นผืนคด้น โครมไม่หยุดหย่อน
 ครนถึงเกาะแบกตั้งชยาพاجر รับร้อนเร็วไป ในประตูพด้น
 หดวงนายคักคิดถามทักไปทันใด ตั้งชยาถ้อยใหญ่ของ โครนนั้น
 ยายปานว่าหม่อมเบ็ดเธออยากครน ไซ้ฉนไปซ้อถึงเมืองตะคร
 ฝ่ายหม่อมหนึ่งนอนคอยคอยหา เห็นปานมาผูกดูถูกชนจากหมอน
 กำด้อยากตั้งชยาให้อาวรฉน ถึงเคียงหย่อนก้นกักเคียงหักพด้น
 พนพดงตั้งดวยเตียงกรวมกราบ เตียงก้องกาบกาบเหมือนเบ็ดชน
 กับหม่อมระบายผายตมประสมกัน เหมือนเบ็ดสัตว์รคทฉนเตียงไว้วดระฆัง
 ยายปานดูช่วยกนผูกเตียงเดี่ยวใหม่ ครนหม่อมฉนคกใจก็ไปนั่ง
 เบ็บข้าวเหนียวมุ่มมดุ่มดุ่มดริง หมดทั้งถ้อยโคมไม่ใคร่พอ
 ครนรับประทานแถวฉนไปนพระตำหนัก หดวงนายคักคิดพบคักหวื่อ
 ว่าหม่อมกนตั้งชยาไม่รารอ เตียงเขาต่อด้วยไม้ฉักยังหักไป
 หม่อมเบ็ดคอบหดวงนายด้วยอายหน้า นายไปรู้ความมาแต่ข้างไหน
 หรือใครมาบอกเด่าจึงเข้าใจ การแคะไค้พาที่แถวด้นัก
 หดวงนายว่าข้าพเจ้าประจักษ์ตา หม่อมเบ็บตั้งชยาจนเคียงหัก
 ฉนไม่ได้ลัดคความไปถามซัก เพราะเห็นประจักษ์แก่คำจึงพาที่

หม่อมเบ็ดตรึกนึกแห่งอยู่ในใจ
จะเป็นคนอื่นไถ่ถอนไม่
แม้มีบอกหุดวงนายอภัยหนึ่ง
จึงได้แจ้งกิจจาธารพัน
ครั้นเขาทำน่ายาเวลาดำ
เคยรับประทานครึ่งไรไม่สบาย
ลุงทองจั้นจึงปรามห้ามหม่อมเบ็ด
ของแต่ดงแต่จะแกดั่งรับทานไย
หม่อมเบ็ดตอบคำว่าน่ายา
โดยจะหอบขนมายาฉันมี
ลุงทองจั้นจะใคร่ได้รู้ความ
หม่อมเบ็ดบิตติอื้อเขื่อนเขื่อนนิตไป
ครั้นเวดาระวังคดีท่มาน
หม่อมเบ็ดเจาะปากอยากเต็มประดา
คุณลุงว่าน่ายากินไม่ชอบ
มิพอที่จะคนทนมาน
หม่อมเบ็ดอยากเหลือทนจนดินอาย
ถึงจะหอบขนมเดียวนฉันมี
โดยน่ายานไม่ชอบจะหอบโครง
เอาคอกดำโพงมาได้ลงในกระบั้น

ตัวคนไรไปเด่าจนถ้วนถี่
เพราะลุงทองจนพาที่ทุกดั่งอัน
ก็บอกนายผิงตาพองเป็นแม่มน
ให้ตาแจ้งมาแกดั่งถนัดบรยาย
หม่อมเบ็ดขำนักอยากเป็นมากหลาย
กระหายหอบบอบชำระกำใจ
น่ายาเผ็ดแต่ร้อนกระฉอนได้
จะหอบฮักหนักไปจะเลี้ยงที่
รับทานมาเผ็ดร้อนแต่ก่อนก็
คุณโม่งพิดฉันท่านสอนไว้
จะซักถามเอาคำรยาให้ได้
เพื่อมิให้ใครรู้คำรยา
เขายกเอาพานขนมจั้นมาตงหน้า
เข้าคว่าเอาทันทที่ตะถัดถาน
จะหิดหอบขนมามากดำปากจั้น
จะรับประทานทำไมให้เวทนา
แต่ขุบายลุงทองจั้นจำ
ก็ออกบอกรำรามาพถัน
คุณโม่งหม่อมพี่เชออดฉนฉัน
เกดือฉินเขาว่าเท่ากันขยันจริง

คะบันไปให้ตะเขียดเฉียดยาบค
เบากายหายนิบเหมือนหีบทั้ง
แล้วหีบหนมนั้นนำยามาคดุกเกล้า
ได้เจ็ดคำหอมทำขันทนที่

ดุกมาเรียกหาถูกปานพด้น
ปนกับเกด้อดินเร่วเข้าพองาม
ครันด่วงเดยดำคอกก็พอคตาย
ครันด่างม้อเดร์จสรวรพขยับัน
พอดักครูก่พอรูรับสั่งให้หา
เอาขันใหญ่ปากจำหัดคักกวาร์
ยายปานดิ่งงกนหีบขันคัก
ปากแตกหน้าเผือดเด็ดคกระจาย
หม่อมเบ็ดควด้นให้หวนจิต
ตกประหม่าหน้ามิดไม่ส้มประดี
ทอดคนลงบนน้ำอุจจาระ
คุณไม่งตกใจจริงดิ่งออกมา
แล้วประคองขันบนคักสะพักไว้
แล้วนวดพื้นคนดงประคตม
คุณไม่งเข้าประคองน้องเบ็ดน้อย
คุณไม่งเห็นเบ็ดสรวรคั่นค้อยคตาย

กินให้หมดที่คะบันนยวคยั้ง
ไม่เกรงกริ่งโรคาเพราะยามี่
เบิบเข้ายังไมทนมอถึงที่
ม้อยยังมีทนดางถวางชาม

เอาดอกดำโพงมาคะบันกระผดักกระผดาม
บันเข้าด้ามดักกอนดุกกตอนกดิน
หอบหายดงไปได้ในใจขัน
กักดักคั่นเข้านิทราในราตรี
ก็เรียกถูกปานดุกมาขมนันขม
มาตังไว้ในที่ชำระกาย
ตะคุดกักถ่มคว่าคะมาหางาย
กักรองกรัดหวัดวายขันทนที่
เห็นโถหิตโซมด่าตดงคาคที่
ออกด้นขวัญหน้เหมือนคัปลาด
ตมประทะมัวมนขันมิดหน้า
หีบเอายานัตถุให้สูตมะกรุดตม
ประทับเดินเคด้นไล่ดประคบประหรงม
ค้อยขันขมพ่นส้มประคตกาย
เผ้าตะบอยบับตะบมให้ตมหาย
ก็พานางย่างกรายเข้าห้องใน

แต่เห็นเกล็ดดินเขาว์หีบเอามา
กับยานศฤง์ณมระภูตสูตเข้าไป
แล้วก็คิดส่งสารมายาปานบุตร
จะเจ็บชำระกำกายหตายเวดา
เคยไปซื้อตั้งชยามาแต่ละคร
จะดมหมอนนอนเนื้อเห็ดออดัย
ครนไศ์กว้างวงงั้นมาเฝ้า
หมอบชม้อยคอยฟังบัญชาการ

๑ วันหนึ่งคุณ โมงผู้ไปร้องเป็ร้อง
ผักขั้วพริกไทยได้ปรุง
แล้วคิดถึงเบ็ดฟ้าพะวงาม
ทั้งหน้ากุงปรุงปนระคนไป
นางคนใช้เร็วจริงวงงั้นหรบหรบ
จะตะบอยคอยท่าเห็นเช้าครัน
ฝ่ายคุณลุงอยู่ด้วยราชการ
ข่าวเห็นยวค่างอญุ่นเย็นเหม็นกะโอ
คุณให้ข่าวเขาข่าวเห็นยวตงมาให้
ดมไปจนเวดาจนด้ายอันห์
กะทิมูนข่าวเห็นยวเหม็นเปรี้ยวฟุ้ง
ข่าวเห็นยวก็เบี่ยงเปอนปนเป็นมตทิน

สำคัญว่าพิมเส้นประสมได้
บัดเดียวใจก็สบายหายวาทา
กำสรตสูตไศ์กรักเป็นหนักหนา
เมื่อยามอยากตั้งชยาจะใช้ใคร
แต่ไว้บร้อนมาหาทันแต่บต้องไม่
เฝ้าว่าไรไศ์กสูตถึงบุตรปาน
แต่จิตเศร้าอยู่ถึงบุตรสูตส่งสาร
มือประสานหมอบเมียงเคียงคุณลุง
ให้ข่าวทำข่าวเห็นยวเห็ดออดัย
หน้ากึงกดินฟุ้งจรวงใจ
ก็มูนได้ไฉ่เป็นชามปากไปดัด
ก็ใช้ข่าวเขาไปให้หม่อมเบ็ดพด้น
มาถึงทมิได้พบหม่อมเบ็ดสุวรรณค์
ข่าวเห็นยวณันปลากุงทองจันไฉ่
ก็เนิ่นนานหาได้บอกหม่อมเบ็ดไม่
ครันนิกได้แล้วบอกกับหม่อมพด้น
ปลากไฉ่ทมิในห้องของดิฉัน
ข่าวเห็นยวณันบุดไปไม่หน้ากึง
หน้ากุงค่างจันเย็นก็เหม็นกดิน
หม่อมจะกินหรือจะเทกก็ตามที่

หม่อมเบ็ดได้ฟังนั้งคิด
เธออุตถ่าให้เอามาให้ถึงไม้ด้
ก็ยกขามหยิบชิมข้มแผะ
เพราะความรักซักให้ร่อยไป
ตำราว่ารับประทานด้วยการรัก
นี้ข้าวเหนียวบุดเหม็นไม่เป็นการ
ครันเพดาพดบค้ำก็ทำทอง
เรียกออพูเข้าไปที่ในมุ้ง
เค็มทจนออพูยู่ไม่ได้
คุณโม่งคอยหายไปไม่เห็นมา
หม่อมยังไว้ใช้คนจนระอา
บ่าวเขาใช้มามากไม่ยากเย็น
แมนมันหนัดดับไม่กดับมา
ไม่ติดตามมาจริงจริงนั้งนอนใจ
หม่อมเบ็ดได้ฟังกั้งนั้ง
เห็นคุณเธอพิโรชโกรครัน
๐ วันหนึ่งหม่อมนิทราดัดัก
พอม้อยหัดบดงพดนั้นก็ฝันไป
แต่ตะไบยวงใหญ่เท่ากำปั้น
พอหมัดสั้นใส่ใบใจคักคัก

กำลังจิตหมกมุ่นรักคุณพี่
จะเทข้าวเหนียวเดี่ยเดี่ยวันจะน้อยใจ
ถึงบุดแะชวดัดของพี่ให้
จนหมดขามปากไปใส่โพการ
นำต้มผักกัซัดเป็นรดหวาน
ยังรับประทานหมดได้ไม่พอพุง
เพราะกินของบุดเปรี้ยวข้าวเหนียวกุง
ให้หวดคนจนรุ่งพระสุริยา
ซัดใจเค็มทักหันหน้า
มาต่อว่าคัดพ้อคอบเป็นเอ็น
ให้หันชนคันคว่าหาไม่เห็น
นี้ชนเคียวเชิญจนหันไป
หม่อมเอาค่าตัวมันนั้งมาให้
จะส่งออกไปข้างหน้าว่าความกั้น
ด้วยผิดจริงชวงใช้บ่าวไพร่ท่าน
เฝ้าอ่อนมันฉิ่งฉอนให้อ่อนใจ
นอนนังกอยากทุเรียนน้ำตายไหล
ว่าชาวละครเอามาให้หตายไปนั้
ฉีกตะบันกินตะบอยอร่อยหนัก
จุกจักกระแหนดตายอุนววยใจ

ในความฝันนั้นว่าคุณไม่พียง
ยังนวดกึ่งหนักจกบรรดัย
กตงเกิดอกเดื่อคนทนไม่ได้
ผุดลุกจากที่นอนเอาหมอนพิง
พอยายมาพียงเคียงเข้ามาพต้น
ครนหม่อมเห็นพวงพันเข้าทันใด
พวงหนึ่งทำไว้ด้วยไม้มะเกลือ
พวงหนึ่งทำด้วยกะตาคานาครัน
พวงหนึ่งทำไว้ด้วยไม้ทองหลาง
เอาใหม่ร้อยเรียงเรียงคูก่ดงคาคา
เขาช่างทำงานงามทั้งสามพวง
ชอบอารมณ์ส้มคิดจิตสบาย
หม่อมเบ็ดถามยายมาว่าพวงพัน
ยายมาอดวช้เขาทำดี
หม่อมเบ็ดตรงความตามเรื่องฝัน
ว่าเขาให้ทุเรียนหินหดยายวง

เข้านวดพันเต็มทีหาหายไม่
ตั้งคุ่นตอกใจก็จุกจริง
กระฉ่อนได้ควดั่งตั้งตั้ง
บ้วนปอดคนวอดนึ่งไม่บอกใคร
หยิบเอาพันสามพวงมายื่นให้
ดีใจหยิบรับเอาฉบับพต้น
วิไลเหลือคำดีด้อยัน
เขาเจียนจัดซัดเป็นมันเหมือนทันตา
ทำเหมือนอย่างซัพันชนหนักหนา
รับเอามาตุกริมแตรด้วยมพราย
แล้วห่อหวงเก็บไว้ไม่ให้หาย
จุกก็คดาหายฉิบไปทันที
นี้ขยันดีใจใครให้พี่
ซอมาทจนยทั้งสามพวง
นิมิตรดีขยันเป็นใหญ่หวง
เป็นตาใหญ่พวงพันกะตา ฯ

เพลงยาว

เรื่อง

พระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสรสุตาเทพ*

๑ ขอบังคมพระบรมนาถา

ทั้งพระมิ่งมงกุฏอยู่ทชยา
ทั้งครุผู้ได้ด่อนกดอนประดิษฐ์
จะกดาวคำรำคิดประดิษฐ์กดอน
นิราศรำทำอักษรเป็นกดอนดัด
เมื่อเดือนดับปีเถาะ^(๑) เพราะที่เห็ดใจ
เที่ยวบวงสรดวงเทวดาสุรารักษ์
ให้เกิดอนคตายหายพระโรคที่โศกทรวง
ทุกเข้าเย็นเป็นไปมิได้ขาด
ผู้คนแดงแอดติดตามรักษา
กรมหมอบขอเฝ้าเจ้าคำแห่ง
ข้างชั้นบนกรมหมอกับขุนนาง
ท่านพระยาพิพัฒน์^(๒) ต้นรับตั้ง
ทั้งเย็นเข้าเข้าประจำตามท่านอง

อีกมารดาสุริยนิพนพระจันทร์
มาค่อติดศุภลักษณะเรื่องอักษร
ขอพระพรคุ้มครองภัย
ให้ปรากฏด้วยบุญญาอัธมาลัย
ละห้อยให้แด่นคนึงถึงประชวร
ทุกด้านักพฤษไพโรศไศดหลวง
เฝ้าบับวงสรดวงตั้งเวยเช่นเคยมมา
ต้นองบาททุดกระหม่อมจอมเกล้า
ทั้งโสดนจำหลวงแม่เจ้าพวกท้าวนาง
ค้องตกแต่งให้ด้านักคำหนักขวาง
พานหมากวางเรียงงามตามท่านอง
เข้าในวังกับหลวงนาย^(๓) ได้เป็นต้อง
คอยต้นองโอบสุริรับพระ โองการ

* คู่มือบายเพลงยาว เรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสรสุตาเทพ หน้า ๖๔

(๑) ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๐๕ พ.ศ. ๒๓๔๖

(๒) พระยาพิพัฒน์โกษา บัญศรี เป็นเจ้าพระยาธรรมมาในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี.

(๓) หลวงนายศักดิ์ ช่อครุฑ เป็นเจ้าพระยาอมราชในรัชกาลที่ ๔

ถ้าเพดาพระระวีดีโมงเคษ
 จะเบาพระองค์ทรงอะไรในอาการ
 ไม่ขัดข้องตองเพดามาไม่ขาด
 ช้างโนนั้นเจ้าคุณ^(๑) มาทุกกราตรี
 ดำหรับทุตเมื่อเพดาห้าโมงเช้า
 เพดาตองยามจอมดำหรับเชิญ
 หม่อมหม่อมพวกระอาการพานคอยเหตุ แด้นดมเพชนั่งมอกรมชองฝา
 มีอิกทงพวกชวางต่างคำรา
 ประชวรจับนับแน่นนังจนตัน
 เห็นยังคงอยู่แต่หม่อมเชิญอาการ
 กับคุณบัวพระดมุดนันต์จรีต
 อิกคุณตุตหม่อมกิงผู้พรังพราย
 กับแจ็กเหตียน^(๒) เพียรไม่ขัดตันทิดคตอง บัญญาว่าองแก้ไขได้ขันขัน
 ยกเอาเรื่องคุณข้าชันรำพัน

ต่างหม่อมเกศทุตพระโรคโคกคตองตาร
 พระอาการมากน้อยถอยท่ว
 เคารพบาทบงกชบทศรี
 อิกทงดีพวกรงานอาการเชิญ
 เป็นของเจ้าคุณคอยไม่ห่างเหิน
 ไม่ตะเมินต่างฉดตองตองเวดา
 ทงพวกเจ้าหม่อมเจ้าเฝ้าทวาร
 พอคตายคนหายแน่นไม่แก่นตาร
 ประจำบานประคุดอยู่ไม่รูวาย
 คอยประคุดรู้ระดับเรื่องนียายถวย
 เด่านียายต่างตองอังกอดกั้น
 เป็นเบ็ดตุวรณมิกหางเหมือนอย่างยงค์

(๑) เจ้าคุณหญิงต่าย พระสัสมันชวงศ์ เรียกกันว่าเจ้าคุณปราสาท เป็นผู้ใหญ่ในวัง

(๒) แจ็กเหลียนเป็นจีนนอก เข้ามาแต่เด็ก ๆ กรมหมื่นอัสสรสุดาเทพทรงเลี้ยงไว้ในวัง ต่อมาบวชอยู่วัดโมลีโลกย์ ได้เป็นเปรียญ แล้วสึกมารับราชการได้เป็นขุนสุวรรณอักษร อาลักษณ์ ในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระราชนพิทักษ์ในกระทรงพระคลัง

มีต่างต่างช่างแต่คงไม่แแต่้งว่า
แต่หัวค้ำแน่นหนักหนาด้วนหน้าคน
อีกเพดาหมอเข้าไปเบ้าบัด
ที่เที่ยวจุกช่องมองแฝงตะแคงกาย
จำเพาะมีช้ของตาน่าหัวเราะ
มีต่างต่างทางทำตูปว่าพรู
เวลาเสءวยเกยหาตออกกตาดเกิดอน
พอดี้ทุมเจ้าจอมกดับต่างหดับไป
จนด่วงเข้าหตายเดือนค้อยเค็ดอนคตาด
แต่ยังไม่พ่นพระองค์เช่นก่อนนั้น

ถ้าสิ้นชยาแแต่้งก็เห็นเป็นดับดับ
แต่พอพ่นตองยามความก็คตาด
ก็แแต่อดเห็ดอตนคนทงหตาย
เจ้าชรวินายเจ้าคุณนงบงประค
มองเฉพาะตูกตาน่าอดต
เหมือนแมวหนูจ้องชยับจะจับไป
ดิงได้เดือนกตาดแต่งพระสุริย์ได้
เห็ดออวตย์พวกประจบหตบไม่ทัน
เฝ้าพระบาทนั้นคตาดววยโคกคัตย์
ทรงพระกรรณะอยู่ไม่รววย

๑ พอพระมิ่งทุดกระหม่อมจอมมงกุฏ ผู้ครองอยุธยาตั้งถนถนทงหตาย
ทรงชุนช้องหมองพระทัยไม่ดบาย
ก็ร้อนใจไม่มีใครเกษมสันต์
จอมเจ้าคุณกรมชุนกัตยา(๑)
หตวงนายคักดีเข้ามาพริ่อมน้อมค่านับ
ศิวของเราเล่าก็ตามเสด็จจร
ไม่ผันนวยออกพระโรงรัตนา
มาพริ่อมกันน้อมประนมก้มเกษา
ให้คนมาเชิญเสด็จเสด็จ(๒)จร
เควรบับบพิตรอดิศร์
ไม่หนึ่งนอนระวังอรรทที่ตรัดการ

(๑) เจ้านายที่ออกพระนามตอนนี กรมขุนกัลยาสูทร พระองค์เจ้าปุก พระองค์เจ้ายี่สุน
๓ พระองค์นี้เป็นพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าวงเดือน พระองค์เจ้ามาลี เป็นพระเจ้าลูกเธอ
ในรัชกาลที่ ๓

(๒) ความตรงนั้นว่า มาเชิญกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพเสด็จขึ้นไปเฝ้า

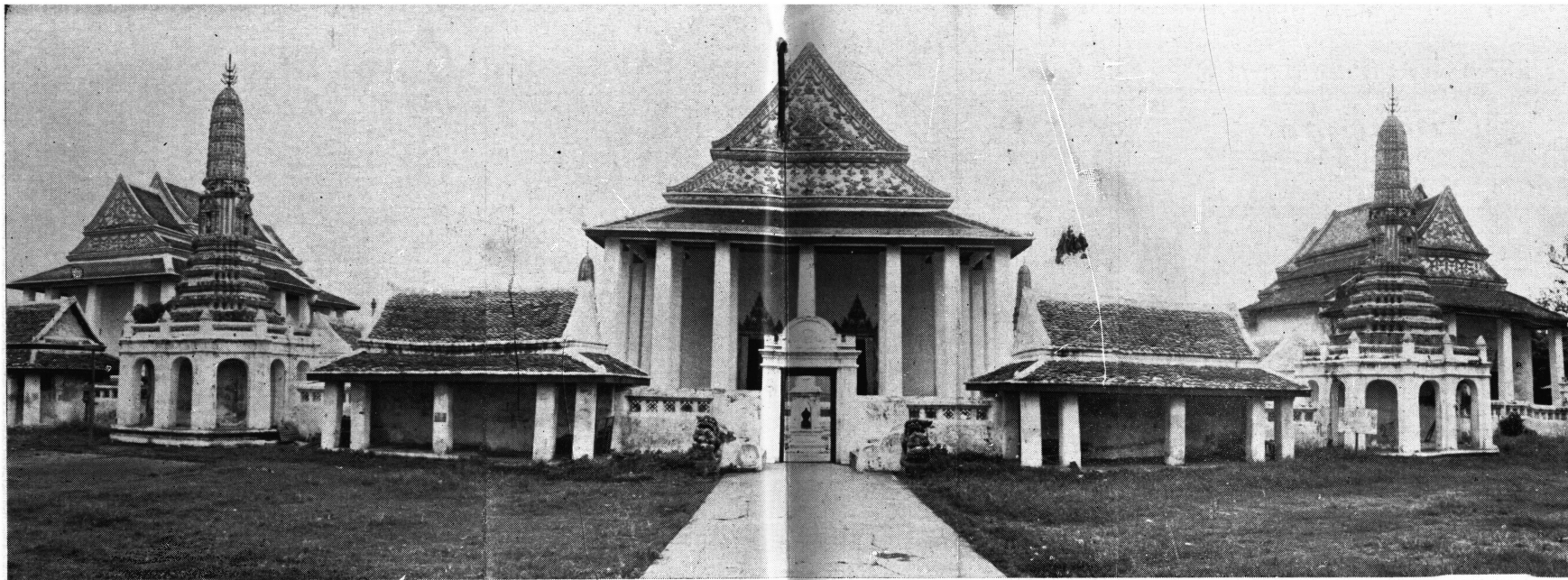
จึงได้เฝ้าเจ้าแผ่นดินพิภพราช
แต่พี่น้องใครไม่กล้าด้อการ
แต่พระองค์วงเดือนนั้นไหว่ของ
ครึ่งหนึ่งได้เป็นที่ตามไม่ขามคน
นั้นก็หาใคร่ควรวญด้วนข้างทุกซ์
ยังมีพระองค์ยุดันหนุเข้ามา
ท่านกรมขุนคนรับสั่งคอยฟังเหตุ
ดังฟังธรรมเทศนาปดงอารมณ์
ข้างพวกเราเจ้าพี่น้องหมอบช้องหน้า
บ้างนั่งบังดับแดหมอบยอบกราบกราน
เฝ้าหมอบร่นจนเข้าได้กระไดสูง
จนเจ้านายรายถอยเดือนออกไป
กับตัวข้าเฝ้าระของคอยรอบบาท
เอาเทียบพิศขิดพระองค์ทรงนุกด
ดูเด้ยงเครือขัตตครัดผิดหมด
ท่านว่าสอนสั่งว่ารักษาตัว
จนท่านเรากกราบกรานมาจนดับ
มาตามสั่งถึงทอคมจันท์

ได้ตามพระบาทคิดเข้าไปด้วยใจหาญ
ใครไม่หาญเข้าไปได้สักคน
อุดำหัยองเข้าไปได้ไม่ขัดค้น
จนเจ้านายรายร่นกันเข้ามา
พระองค์ปุกกราบย้ายได้หลายท่า
นั่งช้อนหน้าพวกเราเฝ้าบังคม
พวกน้องน้องน้อมเกศคอยประดัม
ค่างน้อมก้มคอยสดับรับโองการ
เหลือคำราแแต่ไปให้ดังสาร
น่ำรำคาญองค์มาด้นี้กระไร
จะตากงุดักเท่าไรมิไปได้
ยังแต่ไท้ธิราชบาทมุด^(๑)
พอประภาษถึงพระโรคที่โศกสุญ
เห็นชูปสุญผิดผิดพระศรีมัว
พระพักตร์สดดท่านจ้องมองจนทั่ว
จนชนหัวดุกช่านดังด้าครัน
เจ้าจอมกดับตามออกมากำขั้มมัน
เจ้าคุณนั้นตามมานำหน้าพัน

(๑) คำว่า ไ้ธิราชบาทมุด แลต่อลงมาว่า “ท่านเรา” ตรงนี้หมายความว่า กรมหมื่น
อัปสรสุดาเทพ

กุฏิที่สุนทรภู่เคยอยู่ขณะบวชเป็นภิกษุ
ในวัดเทพธิดาราม ปัจจุบันเป็นคณะ ๗ ข.

พระอุโบสถ (กลาง) พระวิหาร (ขวา) และการเปรียญ (ซ้าย)
ในวัดเทพธิดาราม ซึ่งหน้าบันประดับด้วยเบ้าแก้วและกระเบื้องจีนเป็นรูปนก

ตุ๊กตาหิน
ภายในบริเวณพระอุโบสถ
แสดงการแต่งกายสุภาพสตรีไทย
สมัยรัชกาลที่ ๓

สิงโตจันทน์หน้าประตูโบสถ์

๕ ๑๖ ๕
 คงแคว่นนมานวาราช
 ทรงรัญจวนบ้วนในพระทัยครัน
 ให้พระยาสุรเสนา^(๒)เข้ามาเฝ้า
 ทดวงนายศักดิ์พระยาศรีคชายุค
 กัดบทวชนกว่าหลังดังก่อนเก่า
 เดยขัดพระขงฆ์ทรงกรรณะไม่ประทัง
 ไอ้พระคุณบุญบารมีช่วย
 เฝ้าทวนทบทับไปให้ระทม
 จนพร้อมพวกแพทยาเข้ามาถ่ม
 กรมหมอดวยยาปริรักษากัน
 ต่างคอยขื่นร้นรอนที่ครวญไคว
 น้อมเกตุคชภูถวายพร
 ข้าทดวงเกล้าเจ้าจอมหม่อมทั้งหลาย
 อีกหม่อมหม่อมจอมเจ้าเคยมาไป
 ตางที่วาม่าได้ตามหมายมาด
 ก็มีขุ่นค้างค้างอย่างทุกวัน
 ๑ บังเกิดบ่อบึงบอนเกตุรธา
 ๕ ๕ ๕
 ทงนำค้างไบตงแดแกนใน

จอมปราสาทอยุธยาหมหาดวรศักดิ์
 จึงให้ทันพระยาศรี^(๑)มาตุแด
 กำชับเกล้าพวกหมอดตามกระแด
 เบียดยนมอแก้หมายให้คดาบประทัง
 พระรูปเสรำผอมกว่ามาแต่หลัง
 อิกทงพระอาเจียนประชวรตม
 ทรงระทวยทับทิวเข้าประตม
 แคศรอมตรมมิได้ขื่นดักคั้นวัน
 ท่านผู้คุมพระยาศรีอยู่ทัน
 พระโรคนั้นน่อยคดาบววยอาวรณ์
 เด็กผู้ใหญ่ปรีดีเปรมเกษมศร
 ตามนิวรณ์วาด่นาประดำใจ
 ต่างยมพรายเสรำหมองค้อยผ่องได้
 นังได้วอน้อมประนมบังคมคัต
 ฝ่าพระบาทค้อยด่ว่างทางโคกคัตย
 จะรำพันทุกข์ตชคตูกันไป
 เป็นอันมากกาบโคนคั้นได้ว
 มีเบ็ดใช้ห้วยหนองเจ้าขงบัง

(๑) พระยาศรีสุนทรเทพ เเพ็ง

(๒) พระยาสุรเสนา เข้าใจว่าชื่อสุข ที่เป็นเจ้าพระยาขอมราชเมื่อในรัชกาลที่ ๔

๑) เป็นไซ่บ่นทนหน้าค่าง
 คุณเครื่อง^(๒) เป็นกาบใหญ่ชกไบคิง
 หวดวงนายคักคิดเป็นแกนไนใต้เกดร์
 คุณหวดวงนกายางจ้องเทียบมองปลา
 คุณชำเบ็ดเครื่องเครว่เร่ดงดระ
 กระทบกระทั่งไบบังจนแกนไน
 ทถกรรมหม่อม^(๓) จอมเกด้าคือเจ้าของ
 ทงกาบใหญ่ใต้เกดร์บอนเด็กน้อย
 ปรุทบเทียบเปรียบแกดงแตงกันเด่น
 คราวพระโรคเค็ดอนคตายดบายใจ
 เมื่อคราวดมีใจก็ไต่เด่น
 ไต่ทุกชดชเหมือนกันทวทุกตัวคน
 พระโรคคตายววยทุกชดชเกษม
 คุณเจ้าจอมหม่อมที่ไต่เวียนไปมา
 ปรุสถานเลี้ยงจิงหวะดูสะอาด
 คุณฟังซบดำรำคานทำนอง

เจกเหตยนวางเข้าเป็นเนอนนเหตยง
 อันบอ้มิงพระยาศร์มูบรีชา
 วากแก่ออนแต้มเคิมเคิมเด็ริมดอดหน้า
 คุณแม่ชำเด้าก็พดอยเป็นหอยไป
 คุณบัวประหน้าค่างปรอยย้อยย้อยไหล
 พายุใหญ่พัดเซยอนแทบเดือนดอย
 ตามทำนองดงวงไวได้ใช้ด้อย
 เบ็ดดงดอยหอยเคิมเทียบเคิมไคด
 บังเกิดเป็นดำระพดจิดชไน
 เป็นวิสัยทุกชดชแทบทุกคน
 เมื่อยามเซญแด้วก็หมองดงค้องฝน
 เข้าระคนเป็นวิบคือนักตา
 ต่างปรัดี้เปรมโสมนัดส์หัดดา
 ต่างปรัด้าชกดำนำเป็นทำนอง
 เป็นพิณพาทย์มโหรีมีดตอง
 ประดิษฐ์ร้องดอกร้อยคอยคักแปดง

(๑) คำว่า “กรรมหม่อม” และคำคล้าย ๆ กันใช้เรียกเป็นตัวบุคคล มีต่อไปหลายแห่ง คือ
 กรรมหลวงวงศาธิราชสนิท เวลานั้นเป็นกรรมหม่อมวงศาสนิท ทรงกำกับกรรมหม่อม
 (๒) คุณเครื่อง นั้ว ซ้อคล้าย เป็นนายห้องเครื่องของกรรมหม่อมอัสรสสุดาเทพ
 (๓) ทถกรรมหม่อมตรงนี้หมายความว่า กรรมหม่อมอัสรสสุดาเทพ

คุณดวงท่านต้นที่ตัดคันท
ดงปากรับทับโทนช่างตัดแปดง
คุณบัวเศกถัมบ็อยนั่งตอยหน้า
คุณนกคุณน้อยตอยเตี้ยเรียงรับไป
ข้างพวกฟั่งนั่งสัตว์ดตำรวดว่า
คุณแย้มนครไม้ชดคัตตำนวน
ข้างคุณเหมหีบหมากมือตากก่อง
ก่องหมากหกตกจากมือหีบพดูดย
ข้างคุณแม่เฒ่าก็เก่งนักแดงเก่า
ให้ร้องบทกาก็เมื่อให้การ
ข้างคนฟั่งหลายอย่างต่างภาษา
หม่อมแย้มหม่อมโหมคหม่อมจ้อย^๕ทั้งมวด ต่างตำรวดบ้างก็เฒ่าก่อนเก่ามา
มีหลายอย่างทางท่า^๕ทังคำกต่าง
เป็นท่ากวางท่านางท้าวพระยา
ทังพระยาเหมราชชาติเชื้อ^๕หงส์
บาทหงส์^๕เบรียบองค์พระศุติ
คันทักษัษรक्षाเฝ้าพระบาท
ถ้าแปดภาษาข้างเราไม่เข้ากัน

รับชอกคนัวไว้ได้กระแดง
เตี้ยหนองแห่งอุตอาดพาดกันไป
ปากบ่นว่าตัวกระเพื่อมกระเทื่อมไหว
คุณฟั่งไฉนาร้องประคองครวญ
ประต้นคาพากย์หนึ่งฟั่งโหยหวน
เตี้ยห้วนห้วนครวญรว्हิ้วอ้อย
หิ้วเราระจกร้องให้ได้ว่าแม่คุณเอ๋ย
เหมือนไม่เคยฟั่งเพลงบรรแดงดาน
นั่งเท้าแขนออนด่อนคุณหาดาน
คอยค่อก้านต่อคอกบอกลให้ครวญ
เจ๊กชวาไทยมอญนครถ้วน
ประชวรคราว^๕ประเสริฐ^๕เดิคนักหนา
มี^๕ทังท่ามยุรา^๕ฝูงกิน^๕
กระบี่^๕คองแดนนคร^๕ศรี^๕ศรี^๕
สติ^๕ที่^๕เห็ด^๕ยม^๕ผา^๕พาน^๕วัน
มีหลายชาติจนถึงยักษ์^๕มี^๕กะ^๕ตัน
ท่าเชิง^๕ชัน^๕หลาย^๕อย่าง^๕ต่าง^๕กัน^๕ไป

๑) เชิญพระขวัญเฝ้าระยองนั้นสองหน ท้าวถึกคนเจ้าคุณมาจัดแจงให้
 ท้าววรจันทร์^(๑) ฟาดข้าวแล้วอวยชัย ถวายด้วยทั้งคุณคลัง^(๒) ท้าวสุริยา
 ข้างพวกนอกออกอภัยด้วยกันแน่น บ้างท้าวแขนนั่งผลออกออกต่อหน้า
 ถวายด้วยแก้วให้กันต่อมา ได้ท้วหน้าเด็กผู้ใหญ่ไพร่ผู้
 พอเค็ดอนคตตายหายพระโรคที่ไค้กเค็รว่า พวกเข้าเฝ้าปรีดิ์เปรมเกษมศรี
 ต่างคัตถมหม่มผ้าขาวม้าดี ยันคะหนีไบกตอยหนาทั้งผ้าบาง
 คุณเครื่องผลัดคัตไผดคังไก่อแจ บีกออกแปดไว้ให้ยาวแล้วดั่งต่าง
 ข้างหม่อมชำคัตถดด้วยด้าอวาง เจ็กเหลียนด่างหางหนูใหม่ไว้หน้าคา
 ทงคุณพินพยอมคัตพร้อมพวัง อนิจจแต่คุณแม่แดงบ้ำ
 พิศอกที่หนึ่งกัตเหมือนตูกตา ฌมประมาคังไว้เดินพอเป็นท
 มีค่างค่างทางทำคุดำเร็จ จะได้ให้เสร์จก็จจะว่าฉันได้ดี
 อภัยท่านเดี่ยทุกคนจนผู้คัต ด้วยเรื่องมีจจะมีว่าก่น่าอาย
 ทงพวกเหล่าประจายามถ้ามโมงถ้วน จะดอบดวนได้ให้หมดเช่นจดหมาย
 ไค้เห็นคเห็นช้วทวทูกนาย ตามได้หมายไว้ทวทวคัตคน
 ไม่วิมุคิสุจริตประคิษฐ์ประคัป พระโรคกดับคั้งนหนคุดับคั้ง
 บ้างไค้กเค็รว่าเฝ้าหมองของนงสุชด บ้างนั้งบ่นถึงพระคุณมุติกา
 ทงคัวเราเค็รว่าดัดคาก่าสรคไค้ก ถึงพระโรคทุดกัระหม่อมจอมเกศ่า
 หนึ่งไหนเฝ้าเค็รว่าระอณกตหน้าตา แด้นระอาพวักยามถ้ามถึ้งกัน

(๑) ท้าววรจันทร์นั้น เข้าใจว่าชื่อ อิม
 (๒) ท้าวคลัง คือ ท้าวทรงกันดาล ชื่ออุษ เป็นเจ้าจอมมารดา สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ต่างอดว่าฉันมิยกถูกกริ้ว
 แต่หม่อมเขี้ยวเหลือจ่านพาดังคิน
 กับหนพดัมถูกกัณฑ์พรณพวกเด็ก
 ตะโกนกร้องเรียกกันเพรียกไป
 คิดถึงตัวครนหนเหงาหงเศร้างอยู่
 แหงนคุดวงดาราแดพระจันทร์
 ให้กลับมามีมาอีกท่าโกรธ
 จึงได้ฟังหม่อมเขี้ยวกับหนพดัม
 โอ้คอยคุณหม่อมจ๋าเรือนงเพื่อน
 กลับเมื่อไรจึงไปห้องทุกที่
 ท่านคุณเครื่องหนพยอมพร้อมเห็นหน้า
 ได้พร้อมพร้อมถึงตรอมกัณฑ์แย้มเยอน
 ยามวิโยคไศกทรวงแสดวงจิต
 พดบแล้วไปดึกมาเวดาศย

๑ เมื่อวันหนึ่งถึงกรรมจะนำให้
 เป็นวันไรเดือนไรไม่ประมาณ
 เป็นยามค้ำกรรมกองของหนุแผด
 พนเครื่องตงยายกาบ^(๑) กราบหิบบแกง คอยจัดแจงยอบกายถวายเป็น

บ้างหน้าฉันนังครวญไม่สรวดสันต์
 เห็นคิครนเหลือคำวาระอาใจ
 ออกแซ่แซ่กสองยามตามวิสัย
 ดันนั้นไหวแซ่แซ่แก่งด้วยกัน
 ที่ประคุดมพิงตงนงอน
 ทั้งคอยทันคุณจ๋าเธอกำชับ
 คองนังโอดคอยที่นั่นไม่อาจากดับ
 เป็นดำดับเรื่องความไว้ตามมี
 ไต่แย้มเยอนขมย่องววยหมองศรี
 มิได้ดับเลยไม่เฉยเชื่อน
 แต่เพดาเย็นย่ำหวค้ำเพื่อน
 พอดักก่เลื่อนฝาดหน้าแกดงดาเดย
 มิได้คิดถึงใครหักใจเฉย
 มิได้เฉยเชื่อนคดาตราชการ

สดตใจพิศวงให้ส่งสาร
 พระอาการยังมากก็หากแดง
 ทำเป็ดียนแปลดหลบไปเสียดหายแห่ง
 กอกราบหิบบแกง คอยจัดแจงยอบกายถวายเป็น

(๑) เรียกว่า “ชายกาบ” “คุณกาบ” มีหลายแห่ง ก็อันเดียวกับคุณเครื่องนั้นเอง เพราะเคยเปรียบว่าคุณเครื่องเหมือนกาบบอนไว้แห่งหนึ่ง

ท่านตรัสบ่นอนนอนแกล้งหัว
เจื่อนำรอนผ่อนนำเย็นออกเป็นวง
ทั้งดำคนร่นออกมาหนึ่งหน้ามอย
เหือชโถมโถมหน้าเอาผ้าซับ
ด้วยอายคนที่เขานั่งอยู่ข้างนอก
คือเป็นครูจึงหายอายค่อยวางยคิด
เป็นแต่พอดยถุกฝนทหน้าค้ำ
ที่กำสรวลหวอนหายสบายครัน
ตั้งสารคุณเครื่องหม่อมขำหน้าค้ำ
ตั้งครู่หนึ่งเจ้าคุณแจ้ก็แพ่งพราย
พอครอกคตับกับหม่อมน้อยนั่งคอยเหตุ
พอเจ้าจอมหม่อมพอกเชิญอาการ
เจ้าคุณแพ่งแจ้เรื่องทีเคื่องขัต
ค่างกตบหลังไปเดี่ยต้นตามจินดา
พอรุ่งแจ้แสงพระสุริยามาศ
แต่นบหม่อมจอมพิภพพรณราย
ตามเรื่องกรวดนวประหม่อมจอมมงกุฏ
เรื่องช้อถวयरายทตมตึกา

ยายเบ็ด^(๑)กต้วถวयरำทำจนหง
แต่พอดตั้งท่านก็ขว้างทางดำทับ
ตัวเราพอดยถุกมท้ายได้หันกลับ
แต่พอดดับหน้าที่นั่งก็หวงคิด
ขี้มไม่ออกถตกไถถอยู่ในจิต
ด้วยตั้งผิดเราไม่มีที่ตำคัญ
เป็นเยี่ยงอย่างมาแต่ก่อนคิดผ่อนผัน
เหมือนนำสรวลครมาชโถมซาบโถมกาย
ต้องนั่งนั่งฟังประตคใจหาย
ตะเกียกตะกายขื่นไปนั่งยังทวาร
ได้ทราบเจตนาต้นระบิตดาร์
มาริมบานประตแ่งตะแคงตา
ได้ทราบอรรถทวัทุกคนจนหนักหนา
เราก็มาที่ถ่ถานตำราญกาย
เจ้าคุณปราธาทเถ่าทวัตั้งทงหลาย
เวียงถวयरสุดถถิตตั้งจินดา
จนตั้งสุดเรื่องหลังไม่กัษา
เขาฟังมาเขามาเถ่าให้เข้าใจ

(๑) ยายเบ็ด ก็คนเดียวกับคุณจำเบ็ดนั่นเอง

ที่เรองรักหักไต่ยนักดัมเพช
ที่เคยชอบเคยรู้จักหักอยู่เือกด
ไอน่าสรวดควรฤาอึ้งอือได้
ที่เขาควลไม่ตงทงเวย

มาถามเหตุทัวหน้าค่างปราศรัย
อุดำห้ให้คนมาเยื่อนเหมื่อนอย่างเคย
หน้าอายใจอายหน้าเจ้าข้าเอย
เราเป็นแต่เปรยควรฤาแพรงทุกแห่งไป

๑ ประชวรพทนมเสี้ยแรงไม่แกดั่งว่า คนเอาหน้ามากเห็ดอกว่าเนื้อไซ

ไ้อพระคุณทุดกระหม่อมเต็มอใจ
จะเห็ดยวช้ายเดชวากัช้ำบาท
พระญาคิงค้องค์ไรไม่ไปมา
เมื่อยามสรงรับพระองคัรารพระหัตถ์
ไ้อแดแดแด้วัก่น่านาคากระเด็น
ไ้อมีบุญทุดจอมกระหม่อมแก้ว
แต่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา
เห็นแต่คนอื่นนั่งชานานหน้า
ชนพวกโมงเถ้าก็เดยงหัดกออกเือกด
ข้างเินก็มีแต่หม่อมช้ำหม่อมบ้ำเบือ
หนุพยอมอยู่ในห้องค้องดำเนา
ไต่เป็นดัมเพยรเจกเห็ดยนคัวย
เป็นนิจงามตามอย่างตามทำนอง
แต่เจ้าจอมหม่อมของเราเผ่านอกอย่าง
ตุ้โหดเดื่อนเฟื่อไปเดี้ยทุกอัน

พระคุณใหญ่ยิ่งด้นคณนา
คอยรับราชพิทักษัรับรักษา
มีแต่ช้ำขอเผ่าทุกเข้าเย็น
สาร์พัดแห่งหล้าหาไม่เห็น
ทุกเข้าเย็นเดหายดุดัถายดา
ทงเืองแผ้วปรากฏพระยศกา
พระโรคาจิงดำบากยากกระไร
เมือหมอมมาเด้วไม่มีท้อคัย
ออกรับใช้แต่หม่อมกังดัวยพรงเพรา
กัับหม่อมเรอนังพิงพระแทนเหงา
ถ้าว่าเราดัวยเป็นส่ามตามทำนอง
คอยหีบถวยอยู่งานพัดไม่ชัคช้อง
คอยระอองบาทบงด์ุพระทรงธรรม์
ไว้บักหางพุดอะไรชักไบดั้น
จะเคื่อนกัหันโกรรชช้องทุกที่

เอาแต่ความนอนไว้เป็นเนื้อ
คุณกาบใหญ่นอนขวางทางเท้า
ข้างพยอมอยู่ในห้องกึ่งห้องแผ้ว
คุณข้าเดาก็ยังได้ดวงนัยน์ตา
ส่งสารกายอยู่ไหนไซ้แต่ศอก
เสียงในห้องร้องกรนกับนบเบย
ถามพระโรคโคกคัตยรัวพันกต่าง
เข้ามางครูว่าหลับกักดับไป
คุณกาบใหญ่เดาก็เสียงขนเกยหาด
ไอไอออกกนถึงทจน
ได้เห็นแต่พวงยามนั่งดำมเต้า
จะกดับก็ไซ้อยู่ก็เบียดสุดเห็ดยวแด
พอหม่อมข้าค้อยค้นพันสติ
ใจไม่หัดบระบังนึ่งแด่นัยน์ตา
ก้มหน้านึ่งเสียงทุกคำทำหิวรอ
มาหัดบนอนผ่อนกรยเช่นทุกวัน
ได้ชมค่าน้ำเสียงเรียงทุกหน้า
ทั้งข้าหัดวงทั้งปวงเป็นได้เห็นใคร
ได้หยุดพักดำนั้งนั่งแกงเสวย
ท่านคุณพ็อยู่ทนนทุกวันมา

วันนั้นเมื่อจริงไม่แกดงแดรงได้ดัด
เห็นยังดีแจ่มได้ดวงนัยน์ตา
เสียงยังแจ้วสะท้อนร้องขานจา
ก็แต่ว่านอนเด่นเหมือนเช่นเคย
หมอบจนออกเจ็บหลังนิจจิงเอ๋ย
จึงคดานเคยมาข้างหม่อมด้วยครอมใจ
ฟังเธอเล่าเรื่องราวนี้กส่งสัย
คุณเบ็ดก็ไซ้อยู่บนม้าหัดดับตากรน
คี่ระฆะพาดกต่องหัดบอยู่ดับต้น
เผ่านั่งบนอยู่คนเดียวเห็ดยวแด
ให้วงเหงาตรงความตามกระแด
นึ่งนึ่งแต่ในใจไม่ไคดคตา
เธอทำปริปากแกดงแดดงว่า
ครั้นจะว่าก็จะโกรธเป็นโทษทัณฑ์
ก็แต่พอดวงเพลาดาผายฉัน
แต่ยงนึ่งนึ่งมานานประมาณใจ
แต่บรรดาหม่อมหม่อมเจ้าจอมไพร่
จะว่าได้ดงไว้เด่นเหมือนเห็นมา
เป็นนิจเคยแรกไปได้สุธา
ทำมาตามาดัยได้ด้าอาจ

กับบุหงาตำโรชปราโมทย์จิต
ให้หัตถาน้อยเข้าไปตั้งข้างที่ทาง
แล้วปอกกระเจี๊ยบสำหรับเคี้ยวด้วยคำ
แล้วตำเรือได้จานดั่งเข้ามา

คุณเอาของจัตได้ลงในถาด
ท่านคุณเครื่องหม่อมข้าพยอมเรียง
คุณยายกิ่งพริ่งเพราะเจ้าจวิต
หมายได้กินเป็นนิจคิดทุกวัน
เที่ยวอดคอกอไม่ยกอใครกินเข้า
พูดข้างบนกันขยอสนะท่อนใน
เจ้าครอกน้อยสำหรับนับกดินกดำ
เลี้ยงวิกวิกกิงกอไม่รอเดย
ประคิษฐ์ประดับสำหรับได้ดอกไม้ตั้ง
ได้รับประทานปทานทุกเวลา
เป็นวิสัยใจของคนทุกคนหมด
คือพูดต่อแต่พอให้เป็นที่

๐ ไอ้ทุกข์สุดขลุกระคนปนประทับ
ที่ตั้งสุดขลุขลุทับกับใจ
พระบาทหงส์ทรงสัตว์ดีพิพัฒน์ผล
ตั้งเวยให้วไทเทพเทวา

อยู่เป็นนิจคอยครองไม่หมองหมาง
จำปาวางต้องคอกแล้วออกมา
หม่อมหม่อมทำตูกบิวต์ทุกหน้า
คอยเทียบท่าเครื่องควาตงราวเรียง
มิได้ขาดเป็นนิตย์ในอย่างเยี่ยง
ตั้งเครื่องเคียงหน้าท่าดาร์พัน
เฝ้าเป็นนิจเมื่อเดด้วยแกเคยหมั้น
ทั้งแกงมันแกงด้ายบัวไม่กตัวใคร
เพดาเฝ้าแล้วได้กินเป็นไหนไหน
ตมก็ได้ออกไม้ต้นตมกดินเดย
เอามาตามาคั่งแฉ้วนงเฉย
เชอนั้นเคยไปเมื่ออย่าคำเพดา
กระเข้าทั้งมาดยได้บุหงา
ไม่ได้ก็หน้าคิดจะตั้งอึ้งทุกที่
ด้วยรักยศรัักหน้าเป็นราศี
ยกขลุดีตะขององค์ตั้งขึ้นไป
เห็ดอจะนับวันว่าอชฌมาศรัย
จึงไม่ได้เดือนวันมาพรรณณา
พระคุณต้นตมเจิมเฉลิมหัตถ์
ให้รับยาถูกพระโรคโรคาตาย

นอนรำพึงคะนึ่งคิดเป็นนิจอยู่
ตามวิสัยใจตรงต่อพงศ์นารายณ์
พอได้ข่าวเด้าบอกกันออกอุ้น
ตั้งก่ด้นก่ด้าออกมาฉาวเขาเด้ากัน
เดยนักถึงพระมอบกระทบเข้า
ท่านเบ็ดก่ด้นออกสู่นามไม่ชามใคร
นำใคร่สรวัดควรฤาเป็นใครเห็นมั่ง
ยาของท่านจางวางหมอ^(๑)ดีพอการ
ท่านหดวงนายก็มาดทหายาดอยู่
ท่านก่ก่อนด้นดมออกให้ฟัง
นำกำสรวัดหวนคะนึ่งถึงคุณเครื่อง
คำรามรบน่นว่ำนัยน์ดาวความ
ว่าตอบคำทำอุ้นเจ้าคุณถาม
แจกเหตุย่นเป็นเนื่ออ่อนคั้นบอนกถาย
ถ้าพร้อมหมอกรมพงศ์วงศ์ศรี
ไม่อยู่สู้ชหูกหดกรวิกไป
เป็นนิตยใจจริงไม่นึ่งได้
ถึงเป็นแจกเด้าก็หมายฝ้ายทิด
สูดถวยวาระช่นนึ่งว่พด
กับหูไซได้เป็นคู่สู้รบพัน

ตามไ้รูบวงบนกู่ศดถวย
ไม่เว้นววยคดายคดาดไม่ชาควัน
ว่าเจ้าคุณทำเป็นก่เห็นช่น
ค่อน่าทันหดวงนายคักคักหนักใจ
ไ้ยนิเขากด่าวก่เดยอนไม่ก่ด้นได้
นึ่งก็ไ้ใครจะหิวว่อให้พอการ
ไม่หยุคยั้งชั่งมาโอ้ออกกถาย่าน
ถวยไม่นานเด่นดมให้ชมฟัง
เอากระทุไ้ได้เจ้าคุณหน้าเป็นหลัง
ดำใจช่นนึ่งเดยได้ไม่เอาความ
แกชดเคื่องหถานจนชนเป็นหนาม
เดยย่มประณามประนอมตงยอมกาย
มันเหลือความเหลือคำทำให้หาย
นึ่งจะอายจึ่งต้องเป็นต่ายเค้นไป
นึ่งถาว์โบกตมตมวิสัย
คุณกาบใหญ่นึ่งอยู่แแต่วุดดี
แต่ว่าไ้บ้ญญาว่องไม่หมองศรี
ทนถุกตักกเขียนมันเพียรครัน
ไม่ชาชดชดทุกเวดวาร์ักษามัน
จนทำช่นหอมพุงฝ่านุ่งตง

(๑) ท่านจางวางหมอ คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

เป็นทั้งคู่กันนำนิจาเคราะห์
เห็นกนิยาถามก็ว่าทำให้ง
ชาติไอ้เจ๊กแข็งไ้แล้วไม่โง่
รักภาษาข้างไทยใจประวิง
เป็นจริงจิตคิดความตามไ้เห็น
บาทบงส์ทรงไ้ศกพระโรคคตาย
ทงจอมเจ้าท้าวนางค่างตระหนัก
ทงพระองค์ทรงแผ่นดินป็นอยุธยา

มันเต็มเหมาะเจ็ยวเจ้าด้วอย่างมัวหลง
ไม่บอกตรงทำไ้ถดไม่ไช่จริง
มันเฉโกพูดเป็นไทยไปทุกตั้ง
กับยายกั้งเคยแปลแก่นิยาย
นั้งโหนเป็นจำจตในใจหมาย
จั้งจตจ่ายไ้วให้เห็นเป็นค้ำวรา
ทงจรักมาประนอมน้อมเกศา
ด้เวดาคอยเฝ้าเอาอาการ

๑๐ โปรดให้แก้ปัญหาค้ำวราเจ้า
ยกเอาเรื่องมหาวงษ์ทรงนิทาน
ทงเครื่องอาณประทานถอยบ่อยยังค้ำ
ทงไ้สถกมดหมอบบรรดาม้
ค้วยไม่สร่างวางพระทัยในพระโรค
พระทัยพระองค์ทรงเจตนาครัน
ขอเดชะเทเวศร์วิเศษสุด
ให้เคล็ดอนคด้อยถอยเขยอนทุกเดือนมา
ข้า้พระบาทราชตระกูลได้พุนด้วด้ดี
เวลาดำไปเป็นนิจจิจจำนง
ได้เป็นด้วทุกหน้าพวกข้า้บาท
คุณยายกั้งกตบ้ตนิทเข้าคิตพัน

เรื่องใหม่เกำชัดไปไม่แก่นด้ว
คุณบ้วขำนาญเจ้าคานเือกความม้
คนประจำยกมาเป็นท้ท้
เอามาชู้ด้น้อมประนมบังคมค้ด
จั้งทรงไ้ศกแห่งหน่ายไม่หมายมัน
ถึงทุกวณนกยังเหมือนหลังมา
มึงมงกุฎด้หัดนัยน์ไตรตริงษา
พระโรคคตยรด้ไ้สถกทรง
ทงพวกด้ด้วจะไ้ด้ฟังเหมือนหนึ่งประด้งค้
พระโรคคตยรด้เกิดอนทุกเดือนวัน
บั้งเกิดชาคุทายแท้เตยแปรผัน
กับยายจันด้ชจริงยิ่งกว่าคน

ความได้ทราบกรามทุตทุต
ดำออยออ่อนวอนปลดอบกันชอบกด
เป็นนิสัยในฉบับคำรับแก้
มีหลายอย่างค่างต่างชั้นทุกวัน
ไอ้ออกตกแน่นแค้นดำดัก
เห็นเหตุเอิบปัญญาเข้าตาจน
ตามนิสัยได้ดับคำรับตั้ง
จึงกล่าวคำว่าไว้พอเป็นพยาน
ถ้าเม้นการนานเป็นไม่เห็นมั่ง
ออกเอ๋ยไอ้อะวิบคือนัดตา
บังเกิดก่อเพราะคุณกามพยอมหदान
จึงต้องเป็นเช่นพระโอรสูไปรตภิปราย

๑ ไอ้อาดัยใจหายไม่วายถวิล
คิดวันเจ็บไข้อาดัยอุอน
หันได้ไปเยื่อนเยียมถึงห้องหับ
นึกน้อยจิตคิดว่าแตร้งแกดงให้ไป
ชั้นคำหนักพรักพร้อมพยอมนั้ง
ทั้งคุณเครื่องอยู่ด้วยกันจำนรรจา

จึงได้เจตนาแจ้งทุกแห่งหน
เปรียบไก่อชนคิดแข่งวัดแว้งกัน
ไม่ปรวนแปรปด้นปดอันคอยผ่อนผัน
ตัวเราทันทงหุดายก็ไม่พัน
มาเกิดคักชนในจิตคิดขัดสัน
พระคุณต้นเกล้ากระหม่อมย่อมประทาน
จึงต้องตงเรื่องนินาไว้ว่าชาน
ถึงเนิ่นนานจะไต่จำเป็นคำรา
พอได้ฟังความคิดเป็นปริศนา
ไม่ทันชวาก็จะแก่นแ่นแ่้วกาย
มาก่อการทำประมูตทุตถวาย
อย่าอับอายเดยฉั้นชออภัยกถอน

มาถึงถิ่นแ่ดวกั้ทอตฤทัยถอน
คุณกามบอนใหญ่พาให้คดาไคด
อาการกับบอกรเป็นไม่เห็นได้
ก็หักใจดาหัดักดินดามา
มีอีกทงพวดยามความหรรษา
หาหมากมาได้พานเอากดองนอน

ประเดี๋ยวดูกว่าจะให้คนไปหา
ข้างพยอมหนักว้างผ้าห่มนอน
นำใคร่ตรวจดูถ้วนแต่ว่าจะอยู่เพื่อน
พอหม่อมขำขันมากก็ใจ

คิดพระคุณมิได้วายไม่หายคิด
ได้ฟังพาอาศัยเหมือนใจเฉยว

ไม่เหมือนเจ้าจอมพยอมหม่อมหนักขำยาก ดงอ้าปากตาแดงตะแคงหวา
แบ่งทั้งหน้าอุคตดำห้หนักขำขี้ดียว

ไม่แกล้งว่าถ้าจะหนักดั่งดั่งจิต
เห็นเหลือคณันกถวัระแวงใจ

ประเทียบความนามบอนเกสรเป็ดอก
พยอมก็คิดเทียบที่เป็นอย่างบอน

หม่อมขำมาถวายน่าเห็นผ่อน
ดงต่างหมอนแฉ่งก็เคยหลับเฉยไป
กดับแซ่เขื่อนไปเดี่ยวหมดปดฤไม่
ถ้าหาไม่ก็จะอยู่แต่ผู้เดียว

ตามจริตไม่ประมาทขาดจนเที่ยง
ไม่หนักประเดี๋ยวคั้นประดัดช กยัดยาว

จนให้พรวดงที่หมอนถอนหายใจ
จะระกิดปลุกตื่นไม่หวนไหว

พอเข้าได้ฉนวนฉนวนปานยางบอน
ยังขาดเทือกยางได้ทั้งไบอ่อน

ได้ฝึกสอนจากคุณกาบไม่หยาบคาย

๑ ไ้มนุญย์สุดแดนทั้งแดนพิภพ ข้างมีครบหลายหาดกตุมากหลาย

แต่ประชวรมาถ้วนหกเดือนปดาย
ก็หลายหาดกตุมายทั้งชายหญิง

ทั้งเครื่องเล่นเป็นบ้างต่างนานา

ทั้งกรมหมอบพิตรอดิศร

หุดวงนายศักดิ์พระยาศรีรั้งจ้านง

คนทั้งหลายตามนิตยยังไปมา

ไม่สุดตั้งเรื่องทุกข์เรื่องสุขา

ทั้งหมอยาหม่อท่านอยู่งานองค์

ค่อยววยร้อนเด่นบ้างอย่างประดังค์

ยังรับสั่งมิได้คดลาดขาดเพดา

ขุนนางนายหลายแห่งตำแหน่งเฝ้า
มาเยียนเยี่ยมเพิ่มเฝ้าพระบาท
าศีโรราบกราบก้มชมพระยศ
อย่ารู้คดอย่าถอยพระยศให้ดังงาม
ให้หายวันหายเดือนเหมือนพระยศ
ใครคิดชั่วขอให้ตัวคนนั้นตาย
ที่เด็กแตรวังแตรดังพดอยตะบอยว่า
อย่าแม่พักตร์หักปราบให้ราบไป
ข้าพเจ้าเหล่าอาณาประชาราษฎร์
ได้ฟังพระยศดังงามตามกำลัง

อุดรธานีเข้ามาประนมก้มเกล้า
พระเศษาปรากฏทั้งดงาม^(๑)
ให้ปรากฏทั่วไปในสนาม
อยู่ชั่วด้ามชั่วโลกพระโรคคตตาย
ดังคำพจนานกตอนอวยพรถวาย
ตามภิปรายปรารภนาประดำใจ
เปรียบดังกาฝูงหนอนเข้าบ่อนได้
ประสิทธิ์ไชยชาเชษฐเป็นเกศดวง
อีกข้าบาทบรรดามาแต่หลัง
จนกระทั่งชั่ววอายุไม่อายุใคร

๑ เณรหุดอวรณารณิราค์เรื่อง
จะนิราค์มาดมิครตนิทใน
จะออกปากกระดากดังกินแฉม
จะยืมชื่อท่านคุณข้างทำกตอน
ที่จริงจิตคิดเณรเพิ่มพระยศ
พระโรคคตตายดบายนานดำราญดี
แต่เวียนวนกตกตอนอักษรพาด
จะรู้ว่าไปเหมือนเห็นเช่นใจจง

ไม่ปราดเปรี๊งบคำคดอ้งดหนองไซ
จะตั้งใครก็กตวัโกรชเป็นโทษกรรม
ต้องกตอ้มแกด้มกระดากกระด้าคำอักษร
ก็กตวัจะรอนรานโกรชโทษจะมี
ให้ปรากฏดำฟ้าเป็นราคี
จึงเทียบที่ท้าวไฉดังใจจง
ด้วยพลังพดามิได้จุดไว้หมดหลง
เห็นคนคงจะรู้ทั่วทุกตัวกัน

(๑) ความตอนนี ว่าตลอดเวลาประชวรอยู่ ๖ เดือน กรมหลวงวงศาฯ และข้าราชการที่
กำกับหมอบเข้าไปเสมอ ข้าราชการที่ไปเยี่ยมประชวรก็มีมาก

ทั้งแต่คตตายววยโคกพระโรครคตาด
ทวทุกหน้าบรรตามทเห็นกัน
ทรักทหักให้โตไปหา

บ้างเตร็จเตรเเร็วเที่ยวไปตามจน

บ้างดงคต้อยดอยชายเที่ยวกรายกราด
ยายกึ่งยายจันนงก์เขามุงปอง

ค่างฉั่นผ่อนไม้ร้อนรนไม่ชวณชววย
ไม่ผู้คเคื่องเวือ่งในอาดัย.....

บ้างเกิดเป็นเด่นในชักไบคู้
จิงประด่มคูรักหักไม่พัง

แต่ฉนคอกอกเอ่ยไม่เคยชัก

ไม่ออกหมคปดให้หงพระวงเป็น
อาดัยแต่ฉนแม่นเหมือนค้ำเขารำว่า

จนคัวค้ายกไม่ววยส่ววาทครัน

นิราศรำพรำคิตประดิษฐูประตบ

ฉฉนไม่ม้ทรักหากนิวรฉฉ

๑ โอ้เย็นฉฉน้ำค้ำงคางอากาศ
กุกหตบแย้มแกมบานตระการตา
ไอ้พระคุณทุดกระหม่อมผู้จอมเกล้า
จะประมาณการเริ่มเดิมประชวร

พวกข้าบาทปรีดีเปรมเกษมฉฉนค

เกษมฉฉนคฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ถึงยามมาอยู่งานพัดไม้ฉฉฉฉฉ

บ้างปะปนกันน้อยเป็นคูครอง

หน้าปราสาทตามนิฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ตามทำนองซ้อเข้าไปในฉฉฉฉฉ

เห็นฉฉฉฉ.....

ได้ประจักษ์อยู่กับทูไตคู้พุง

จิงพุงพุงเป็นฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

เพราะใจคฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ประตางประคักประคิษฐูรู้ว่าจะทำฉฉฉ

ทำรักเร็นช่อนปดายเดี่ยคตายครัน

จะตงหน้าพุนเพิ่มฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

อภัยทฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

มีฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

แต่รักกฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

พระพายฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ไม่ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

.....

ไม่เหือดห่างทางประศวรเผ้าทวนทับ
.....วงศ์พงศา.....

มาประศวรหวนพระโรคนันไค่กแด้น
ไธเบียงบ่ายชายแ่งพระสุริยง
ข้าพระบาทราชตระกูลพูนสัตว์ดี
มาพร้อมหน้ามิได้ขาดไม่ขาดวัน
ทุกวันนี้ไปมิได้เปรมเกษมสร
คิดพระคุณบุญฤทธิ์อิศรา
จึงได้สร้งคงคามัดผ้าพร้อม
ได้ฟังธรรมเทศนาบัญญัติปลง
ทุกวันไม่เห็นเป็นแต่เงาดำเนาคาด
ข้าหวดงทงปวงคร้งแต่หลังมา
เคยหอมกลิ่นธูปอำพันสุคันธสวัสดิ์

.....เหือไคด
ไธ.....

เคยชิตใช้ไค้ตะอองรองชู้
ไธถึงอาตัพพมาตได้บาศทรหวดง
ถ้าเด็คจมาได้ไม่ยากแค้น
ตัวก็ถอยคอยแต่ตามเด็คจ
ไม่เคยทำก็ค้องทำประจำการ

ประเด็ยวถับประเด็ยว.....
.....เมื่อกบานดำราญองค์

ประมาณเม้นขาดพลาอาณินดังต
เคยเด็คจตงทรงธรรมประจำวัน
ไม่ขาดชิตสุเด็ริมเฉติมขวัญ
ตำรพันธุสัตว์ดีอยู่อัครา
ตะอนอ่อนเปล่าใจอาตัพพา
เคยไปมากอยเด็ริจเด็คจตง
มาประนอมนอบตามความประสงค
เคยพบองค์เฝ้าชู้ได้ปรีดา
คนก็กตาดเหลือเกิดอนออกเฝื่อนหน้า
เป็นข้าใช้ชานชาออกตาไป
ทงแบ่งตตพระภุษา.....

.....ไพร่มากกว่าหน้าผู้ค
เวดเฝ้าก็ตรองก็หมองศรี

มิได้มีผู้ไค้ใช้ให้ไปแทน
เฝ้าติมตวงคิดพระคุณท่านเหลือแค้น
เธอทำแทนที่ปากบาตราชการ
เด็ยวเด็ริจตงพันธุสัตว์ดีนุกถนาน
ดังตำราญเหมือนแต่ก่อนบ่ห่อนมี

เพดาชนหอพระเคยปะเด็ด้จ
เด่นไฟซ์ดัดกบรตามี่
ทุกวันไปมิได้เด่นเช่นแต่หลัง
บ้างก็ไปบ้างก็ไม่ใคร่จะจร
ให้วงเหงาเค้ร่าดัดดกำสรวโคก
เพดาค่าไปเป็นนิจจิตจินดา
ตำราญไจนัยนาในผ้าพระบาท

...เปลี่ยนแปลงแรกประชวรควรประมาณ พระอาการเห็นประทังกว่าหลังมา

.....เกษมสุข
ทุกเข้าเย็นเด่นตำราญเช่นก่อนมา
เพราะพระยศบพมาดย์ตำราญริน
ไม่มีคนเหยียบขยนิคัควัน
เฝ้าแต่คิตจิดร่าฟังคะนังอนาถ
น้อมประนมก้มเกคู้ชู้ดกร
ให้เคล็ดฉลาดราชบั๊กษ์เป็นหลักโลก
เจริญฤทธิธิศราบารมี
เฝ้าอวยพรอ่อนอำทูกคำเข้า
นิตยทุกข์สุขในโลกโคกโคก้า
ไปเป็นนิจไม่คิตคฉลาดราชกิจ
อภัยความท่านเสียทั้วทุกคัควน

ใต้พร้อมเด็ร็จพี่น้องไม่หมองศรี
ทูตโน่นนี้ตามประสาได้ถาวร
ไม่พร้อมพรังวงค์มาเหมือนก่อน
เห็ดอวารณคิตถึงท่านทุกวันเวลา
ถึงพระโรคทูตกระหม่อมจอมเกศา
ได้เห็นผ้าบังกชบพมาดย์
มิได้ขาดทุกเพดา.....

สว่างทุกข์ไถ่มนัสส์หัตถ์ดา
เหมือนเทวาชูเชิตประเสริฐูครัน
จิงชู้ช้นพักศรเปรมเกษมสันต์
คังฉัตรกนัร่มเกด้าข่าวจจร
ถึงพระบาทบพิตรอดิศร์
ถวายพรให้ท่านยืนดักหมันมี
หายพระโรคปริดีเปรมเกษมศรี
ชนะแกด้ามารบั๊กษ์ทรงคักกดา
เห็ดอจะเด่าเห็ดอจะร่าคำเดชา
ผู้ช่าเหมือนทอทุกคัควน
ด้วยคังจิตสำมิภักคเป็นมรวคผล
ทงยุคตอศโรจอมโพพี

จะผิดพยงไรที ในศัพท์
ทั้งเด็กใหญ่ไพร่จอมหม่อมมผู้

๑รักคิมหน้าบรรตาศักดิ์ ที่พึ่งพักพิกรอดิศร

ไม่เป็นหมางต่างมาชู้ดกร
แต่เดือนเก้าคราวคตาดคนชาติเจียบ
บางทักเห็นแต่หม่อมหนึ่งอยู่ข้างม้า
นอกประตูหม่อมผู้รับสั่งแฝง
กับพวกลยามตามนิตยคอยใช้การ
แต่กต่างวันเป็นอย่างไรนไม่แจ้ง
เอาแต่เห็นเป็นดำคียบเหมือนปรับววง
เป็นดบช่องระขององค์ทรงประคบ
ต่างนบหมอบหมอบกตาดดาษดา
ท่านกรมหมอหดวงค์กิดพริกพร้อม
ถวายประคบหมอบหมอบจอมยศด
ท่านหดวงค์กิดนงมองแด่วรียงทัก
ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้ผู้
ให้กระดากปากกระเดื่องกตาดเคื่องข้อง
ยกเดี่ยวบ้างยังเดี่ยวเห็นไม่เป็นกตอน
ไอเย็นเข้าเป่าดำจิตคิดไม่ขาด
คอยดำเหนี่ยกนักพิณจมิศดอากาศ

.....เกศ
อย่าถือที่ถ้อยคำในนาคถอน ฯ

ต่างนงนอนเกิดอนกตาดดาษดา
เด็กวันเพียบหมอบภวานชานหน้า
ได้แว่นตาดาศิตไฟค่อไบถาน
กับเงินแดงเมี่ยงหมอบต่างคอบดาร์
ในทวารคุณเข้าอยู่กับหนุยาง
จะรำพันนั้นเหมือนแกดั่งว่าถากถาง
เมื่อวันกตางเดือนเก้าเราดัดดา
ไปประดบพร้อมกันประชันหน้า
หมอบเข้ามาดูชฎทองตักคน
ต่างนบหมอบอยู่งานรับอยู่ดบด้น
เราจนเต็มกระเดื่องด้วยเรื่องมี
เหลือจะหักใจกระดากแด่วบากหนี
เหลือความมีเหลือจะรำเป็นคำกตอน
จะหม่นหมองศุกฤตฤษณ์ในอักษร
คนจะก่อนว่าพิไรไม่ได้การ
ถึงพระบาทมิได้สู่ขดนุกถนาน
จะประมาณทุกเวลาด้วยอาวรณ์

คอยประทังคองพระองค์ทรงเครื่อง
น้อมประนมก้มเกล้าชู้ดกร
มาชู้ช่วยอวยพรพิพัฒน์ผล
ทั้งพระโรคก็ให้คลายเดื่อมหายไป
ที่ใครแกดังอุทริติต่างต่าง
ขอเดชะองค์นรินทร์ปิ่นอมร

๑ ไช้เย็นย่ำคำเข้าแทนสถิต

เผ้าบนบวงสร่วงดังเวยเหมือนเคยประมาณ พระอาการค่อยเขยอนได้
เดือนตรา

ดั่งสารจิตคิดไปก็ใจหาย

เพราะวิรกร่วมห้องคองคำรา

คอยแหงนหงอยม่อมองเทียวจ้องเจ้า

จะอดอ้นวนอนวิงกัยงเขื่อน

ไอ้วิตกกร้อนเพราะศรัรัก

เมื่อเดือนสิบชนคำทำไห้ง

คุณนุกคุณน้อยคุณ โม่งนั่งอยู่ข้างนอก

คอยฝันฝ้ามานั่งตั้งชั่งกาย

คุณ โม่งชู้คุณ ขำทำดังหนาท

พิศดูหน้าคุณ ขำก็เห็นกลัด

ก็ปดคเปิดองปรีดีเปรมเกษมสรว

หม่อมมรเมืองฟ้าสุราดิย

ให้พระชนม์ยืนยองดั่งไชย

ให้พันภัยอริรอบขอบนคร

ให้หมองหมางบาทบพิตรอดิศร

ประสิทธิ์พิพรให้พระองค์ทรงดำราญ

ไม่ถ่มคิดถึงพระโรคโศกส่งสาร

พระโรคคลายแต่ว่าใจไม่สุธา
อุประมาเหมือนจะสาวเอาดาวเดือน
เหมือนคิดเปดว่าไว้ก็ไม่เหมือน
มิใคร่จะเขื่อนเขื่อนอำทำไห้ง
ไม่ประจักษ์หน้าใจจนโหดหง
พิศดวงแดะดั่งเหมือนหนึ่งตาย
ไต่ยिनออกว่าสุวรรณ^(๑)ก็ชวัญหาย
เห็นวุ่นวายใจดั้นพวันพวันคว
ดูเกรียวกราดชนพองดัยของหัว
คุณ โม่งตัวปากถันรำพันความ

(๑) ได้ความตรงนี้ ว่าคุณสุวรรณเป็นผู้แต่ง ทั้งแก่งแก่งอนในที่ต่อมา เพราะคุณสุวรรณนี้
ชื่อปรากฏว่าเป็นผู้ชำนาญกลอน

ต้องถูกตักถูกว่าหนาทิ้ง

หงายนอนบนเขาแถมแถมเนื้อความ

ไอสังสารคุณสุวรรณมิ่งขวัญหาย

แม่ช่วยได้ก็จะช่วยให้เห็นใจ

นี่จันจิตคิดก็น่าตาตก

เป็นเหตุจันพินจะนับแต่กดับยัง

เมื่อยามเป็นเห็นฟังก์ยงแจ้

จะได้ให้ดินเหมือนไต้ยินจะ โกรธา

ไอเริ่มร้างทางจำเพาะเป็นเคราะห์ต้อง

วิบากกรรมจำเพาะเป็นเคราะห์ร้าย

ฉันแค้นถึงเวรไหวจิตใจหวาม

คุณไม่ยังตามดูกรอตั้งถือไฟ

เที่ยวเห็ดยวช้ายแดขวาอัชฌาศรัย

ถ้าขอได้ก็จะขอพอประทัง

ตั้งท่อนอกอยู่เหมือนว่าเช่นบ้ำหลัง

จนกระทั่งสุดเดียงที่ โกรธา

จึงกั้นแกลดกับคำมาร่ำว่า

ขอต่อมาเดี่ยเกิดคุณอย่าดูนวาย

จึงให้หมองจิตตรมอรรมณห์หมาย

จึงดูนวายเป็นวิบัติอัศจรรย์

๑ พระโรคตายวายเป็นร่ำกำสรัดโศก ประสทธิโชคชูเจิมเฉลิมขวัญ

การเดินเป็นมามากทุกวัน

เป็นนักปราชญ์ราชครูรู้ดำไว้

เสภาพนคนครัดตะคอง

เมื่อวันเทศน์เทศน์องค์พระทรงตรัส

ถวายน่าหมากพดางทางเคารพ

เทศน์มทรเดียงรู้ดำเนียงโย

แต่ดูว่ามหาพนาได้ไว้ทำนอง

พระพนยมพรมเพราหงทาวแหน

ยายกิงยายจันนนิ่งเรียงกันไป

ได้หม่อมพินหงเห็นมาเดินกถอน

เบ็ดเตล็ดเทศน์ทำคำอักษร

นิยายมอญนิยายไทยก็ได้ครบ

หม่อมตัมจิตตั้งซักถามขบ

พระตั้งซักถามที่กร่ำทำทำนอง

เดียงโอดโอยขอหนทางแต่อย่างย่อง

แจ้กเห็ดยวช้ายถวายน่าเห็ดชอาดัย

ตั้งเดียงแปรวันแปรดแปรองกระเคื่องไหว

ชมว่าได้เดียงเพราะเส่นาะคุณ

พยอมคอดต้องต้องนั่งอยู่ข้างมา
บ้างว่าเพราะบ้างหัดบ้คางหมอบซุน
พระกัณหันเตียงเรียงซันใหม่
ท่านคุณเครื่องเคื่องหอดานแกดาดครัน
ทำตาแดงดั่งหิ้งแสงพระอาทิตย์
แจ็กเหลี่ยนนกดัวนั่งมอยชมม้อยคา
พอหม่อมจ๋าเรียกขอรอได้ซ้อง
ถูกดบับบาราเรียงซันเตียงดี
ว่าหญิงหม้ายโพล่ไปได้เอาคุณเบ็ด
ไวกะแดงแต่งบทให้ซดคำ
ซ้อซุนทอง^(๑)นี่ก็ทองต้องกันหนัก
ดูท่าทางคุณหงกัสนัก
ถ้าท่านซันเอามาเทศน์อยู่เป็นนิจ
ด้วยท่าทางสวยระหงทรงอรชร
ข้างคุณ โม่่งเทศน์ไต่กัโหวหาร
ฉันหนึ่งว่าเตภาภักน่าฟัง
ไต่กับหอดวงซัหิงของพระพัน
กับแจ็กเหลี่ยนเป็ดียนประจ้งหอดวง

กับบรรดาพวงยามถามกันฉัน
พอพระคุณท่านให้ว่าท่านกัณท์
แจ็กเหลี่ยนโหวร้องซ้าว่าซันซัน
ถูกถันจากมุงมุงเข้ามา
มานั่งซิดเขานั่งอยู่ข้างฝา
ข้างคุณบ้ำเคื่องค้อนคอยดัก
แจ็กเหลี่ยนร้องซานซามาในที
พอดังซัการี่ถ่อนพระให้ประจำ
พังจนเซ็ดหุ่บ่มันเหล็ดซ้า
เราบ่นว่ากรรมแดงจะเป็นเช่นท่านซัด
ผู้หญิงรักเพราะวิเศษด้วยเทศน์จัด
เตียงจรวัดพวงยามตามเธอจร
เห็นจะคิดตามไปให้ฝึกถ่อน
เตียงชะอ้อนอ้อยอิ่งเตียงจริงจ้ง
เธอช้านาญแต่เนียมนิยายซดจ้ง
ชยักรับกรับดั่งพังจนง
ท่านยายฉันเป็นกตองตะโพนถ้ง
ฉันหนึ่งนั่งน้อศัจรวัยแด

(๑) พระธรรมไตรโลก (ทอง) วัดอรุณ เทศน์ท่านกัณท์นี่นัก เวลานั้นเป็นเปรียญ
อยู่วัดกัลยาณมิตร ที่ว่าขุนทองตรงนี้ จะหมายว่ามหาทองนั่นกระมัง

หม่อมพินว่าเมื่อพาวินทองนั้น
แล้วตั้งปีพาทย์เพราะเส่นาะแคว
วันหนึ่งว่าสอนพิมตั้งเข้าหอ
คุณไม่ขยับนอกร่างต่างตำรา
เธอยกย่องตัวของเธอเป็นขุนช้าง
คุณเข้าเป็นวันทองยกย่องครั้น
ยังวิตกกังแต่ตัวกลัวเหลือแค้น
ทั้งมาดาเวทมนต์คิดเขาคดี
จะรู้ว่าก็กลัวเคืองในเรื่องกล่าว
วิสัยเด่นเป็นทิวทองรวดวง

ตั้งตั้งรับใจได้กระแด้
เลี้ยงเห็นเห็นหนองหนองคองตำรา
ให้โต้ตอบกับคุณไม่รับตั้งว่า
เอาคุณเข้าเชอซิ่นว่าตำราพิน
จับต่างต่างนั่งฟังคุณซิ่น
ว่าซิ่นซิ่นคุณเข้าโกรธทำที่
ว่าเป็นที่ซิ่นแผนก็หมองศรี
เราไม่มีไหนจะรักหนักกลัวซิง
ให้ร้อนผ่าวกายกรอาวรณ์หวัง
แต่คุณเหมเจียวยังตั้งเป็นยายชู้

๑ พระจอมจิติศิราพวงเข้าบาท ทรงฟังไม่ขาดปรีดีเปรมเกษมศรี
ประมาณแต่เดือนสี่มาจนบ้านนี้ เจริญศรีถ้วนนาศถาวร
ออกพรรษามาจนกฐินบก ยังเร็วรกดด้วยพระโรคโคกถยอน
เข้าพระบาทราชฎีรอาณาประชากร ยังรร้อนทั่วหน้าทุกนารี
เคยฟังพงค้องค้อศิราเพศ ได้ปกเกิดสุขเต็มเฉลิมศรี
ไม่มีใครข่มเหงเกรงบารมี เกษมศรีถ้วนทั่วทุกตัวคน
ขอพระคุณทูลกระหม่อมถนอมเกล้าฯ พระคุณเท่าดินฟ้าเวหาหน
ถนอมเลี้ยงมาแต่ย่อมเยาว์ถักนัช พระคุณถนเห็นเหลือแค้นไม่แค่นเคือง

แต่ได้กินน้ำตามาหลายหน
จึงเศร้าคร่ำครวญนอนเอนเอนอง
ข้าพเจ้าเอาจิตอุทิศทอด
ไม่ถ้อถ้อถ้อพระคุณมฤตกา
ถึงใครแกดังทูตทำให้รำจิต
เอาจิตตั้งกตัญญูอยู่ไม่วาย
ข้าพเจ้าเอาสติจิตเคารพ
เอาจิตตั้งกตัญญูขนิษฐา
ว่าจะเคียงเคียงบาทไม่คดาดเคลื่อน
ก็น้อมนอบขอพระคุณด้วยอุ่ใจ
ได้ชื่นชมดมพระโอษฐ์ที่โปรดเกล้า
ดาร์พัดชดคิดเป็นนิจกาด
แต่ปีนดูเดือนเก้าเป็นคราวยาก
ศิโรราบกราบพระคุณมฤตกา
ถึงไม่เคียงเคียงพระบาทกรวดกราดโกรธ จะออกโอษฐ์เกตุ์สุดถวายน
จะถ้อมนังกตัญญูอยู่จนวาย
ก็จะนึ่งยอมเนื้อให้เถื่อนแต่
อันคำค้นกับคำปดายไม่หดยคำ
โอ้พระคุณมฤตกาณรรราช
ถ้าข้าบาทขาดถึงชั้วววาย

ก็เพราะคนดั่งเด็ริมเด็ริมเรื่อง
ใต้ขุนเคืองบทรช้อยู่ศุครา
จนม้วยมอดชั้วงดับดังซาร์
จะรองฝ่าบาทขุดอยู่จนตาย
ก็ไม่คิดพยามาทจะมาดหมาย
ใครคิดร้ายขอให้เห็นเป็นทันตา
ไม่ถ่มถบความแต่หลังเหมือนดังว่า
ถ้อท่านว่าไวแต่ก่อนมาถอนใจ
ถึงต่างเรือนก็จะรักไม่ผดักได้
เหมือนดังใต้เมืองสุวรรณคีรีนิมาน
ประจวบเข้าสามปีก็หักหาญ
ตั้งดำรอาญหายดับไปกับตา
น้ำท่วมปากโอ้อนาถหนอวาสนา
ชมพระบารมีอยู่ไม่รูววาย
ถึงใครหมายเด็ดเนื้อจะเถื่อนทำ
ไม่ปรวนแปรเหมือนเช่นว่าดาร์ว่า
ไม่ถ้อถ้อเอาเออนอย่างจนวางวาย
ไม่คิดคาดเชื่อคำเขาร่ำถวายน
ก็เห็นจะตายไหนดจะถามเนื้อความมี

ไถ่ยามทุกข์สุดซึ้งแต่หน้าวิญญาเศว่า
เพราะสิ่งชั่ววามวราคัม

ไต่คิดขัดตั้งขาดหนอวาสนา

ไต่สัจจับกระทั่งเป็นถึงไป

ดำบานจิตคิดพระคุณบุญฤทธิ์

ขอให้ชนะแก่พาดพวกมารจร

ให้พระคุณหลุดเกล้าของเราขัด

อย่าให้ถึงอับจนให้พ้นภัย

ไต่คดอวยได้แต่ดมไฉวมชื่น

นำอายเพื่อนเหมือนจะแหวกแทกรสุธา

แต่เนจิตกอกของใครในแห่งหล้า

ให้น้อยจิตคิดหมองนองสุดซด

ตั้งแต่ทราบบาปบุญคุณแต่โทษ

เพราะประศวรป่วนพระโรคโคกบันคาด

เหมือนกันดินอินทร์พรหมบรมนาถ

รับประทานพานจะมากก็หากเมา

ไต่พระคุณหลุดจ่อมกระหม่อมแก้ว

พระบารมีงามพร้อมเป็นจ่อมเจิม

จะตายเปล่าเหลือดำมากหนอซาณี่
ถึงจะดื่ก็เช้นช้วนหนอไป

เป็นตะกร้าตะแกรงวัดแวงไหว

จึงเจ็บใจทุกเวลาด้วยอวรณ์

เอาบาทบิบัติเหมือนแต่หลังช่วยตั้งด่อน

ถึงใครชะอ้อนทูลเส่นออำเภอใจ

บทรชกบ้องให้ม่องได้

ให้ส่มในรับตั้งแค่หลังมา

กตายเป็นอื่นไม่เหมือนคำที่ร่ำว่า

กินน้ำตาอยู่ไม่วายด้วยอายคน

จะเหมือนข้าวบิบัติได้ขัดด้น

ประจวบจนทุกวันเป็นด้นตาน

ก็มาโนชปรีดีเปรมเกษมสำนัต

ทราบอาการตรองความตามเตา

คงเผื่อนฝาดพินเผื่อเบือเหมือนเห็ดดำ

ด้วยว่าเราซ่มเพื่อนไม่เหมือนเดิม

จงม่องแผ้วนพรัตนฉัตรเฉลิม

เป็นฉัตรเฉลิมรอบจ้งหวัดเช่นฉัตรชัย

กระหม่อมฉันพนันชีพวงศ์พวกวงศ์
ที่ตั้งชั้วมัจฉาจงคตพระทัย
ขอพระคุณทูลกระหม่อมจอมนเรศ
เป็นฉัตรสุวรรณหงส์แด่พระสุริยา
ทุกวี่นนั้นสุดแต่ตาจิตพาทุกซ์
จะก้มหน้าไปกว่าวายชั้ววัน

ได้ฟังพาทตามจิตทิศเหนือใต้
ให้หายไปให้เป็นดังหมอนหงส์มา
จงปกเกล้ากระหม่อมฉันให้หรรษา
ให้สุดขาศุขจิตเป็นนิจนิรันดร
เพราะเกิดยุคชนในใจให้ไม่ฝัน
ที่ทรงธรรมคงเป็นข้าไม่อาวรณ์ ฯ

อธิบายเพลงยาว

เรื่อง หม่อมแป๊ะเปิดสวรรค์

ของ

นายหรีด เรื่องฤทธิ์ เปรียญ

ว่าด้วยหม่อมแป๊ะเปิดเล่นเพื่อน เป็นเรื่องรู้จักกันอยู่ในราชสำนัก
นามบุคคลสำคัญในเรื่อง

๑. หม่อมสุด

๒. หม่อมขำ

นามผู้ประกอบในเรื่อง

๓. ท้าวฉก

๔. เจ้าจางวางหมอบ

๕. หดวงนายศักดิ์

๖. คุณรับสั่ง

๗. ตาแจ้ วัตรระฆัง

๘. นายมี

๙. แพทย์วาโย

๑๐. คุณช้เหม

๑๑. จันยู่

นามสถานที่ในเรื่อง

๑๒. พระราชวังบวรสถานฯ

๑๓. พระวังหดวง, พระวังใหญ่

๑๔. พระตำหนักใหญ่

๑๕. ตำหนักแพ

๑๖. ตำหนักตำราญ

๑๗. พระราชฐาน

๑๘. เมืองตะคร

๑๙. ถนนอาจารย์

๑. หม่อมสุด เป็นหม่อมห้ามในกรมพระราชวังบวรมหา-
ศักดิ์พิศเดฬ เมื่อกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นั้นสวรรคตแล้ว ดงมารับ
ราชการในพระบรมมหาราชวัง ประจำอยู่ที่พระตำหนักกรมหมื่นอัปสร-
สุดาเทพ เป็นผู้หนึ่งดีดดี มักจะไปรดให้อ่านบทกถอนถวายเมื่อบรรทม
เสมอ แต่ชอบเล่นเพื่อน ทำหน้าที่เป็นเพื่อนชายของหม่อมชำ (คนที่
หม่อมชำ) คั้นหนึ่งอ่านหนังสือพระราชนิพนธ์ถวาย ถ้าคั้นว่าบรรทมหลับ
ก็ดับเทียนเอาผ้าคลุม โปง กอดจูบหม่อมชำเพื่อนหญิงอยู่ที่ปลายพระบาท
กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพบรรทมยังไม่หลับ ทรงเห็นหม่อมสุดทำเช่นนั้น
ก็ประทานชื่อให้ว่า “คุณโม่ง” เพราะเอาผ้าคลุมโปงเล่นเพื่อน

“เอาเพดาะหอมกรอมหุ้มกันคลุมโปง จึงครัดเรียกว่าคุณโม่งแต่นั้นมา”
ในท้องกถอนเรียกหม่อมสุดว่า “คุณโม่ง” เสมอ

เพดงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
กล่าวถึงคุณโม่งอยู่ ๒—๓ แห่ง แห่งหนึ่งว่า “คุณโม่งชูคุณชำทำถึงหนาท”

๒. หม่อมชำ เป็นหม่อมห้ามของกรมพระราชวังบวรมหา-
ศักดิ์พิศเดฬเหมือนกัน ตามคุณโม่งดงมาทำราชการในวังหลวงอยู่ที่
พระตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เป็นหม่อมที่ชอบไว้กิริยา เมื่อเดิน
มักจะไว้จิ้งหระเยองย่างไปอย่างเบ็ด กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ จึงประทาน
นามให้ว่า “หม่อมเบ็ด” เพราะ —

“เดินเหินโยกย้ายถ่ายกิริยา จึงชื่อว่ามีมเบ็ดเตล็ด็จประทาน”
หม่อมเบ็ด มักจะเรียกกันว่า หม่อมเบ็ดสวรรค์, หม่อมเบ็ดขำ หรือ
หม่อมขำเบ็ด และนางที่ก็เรียกว่า คุณขำ คู่กับคุณโม่ง

เพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัครสุตาเทพ เรียก
หม่อมเบ็ดว่า “คุณขำ”

“พิศดูหน้าคุณขำก็เห็นกั้ว คุณโม่งตัวปากดั้นรำพันความ”

๓. ท้าวณก เป็นข้าราชการฝ่ายในของวังหน้า ดังตั้งว่า
จะเป็นคนเดียวกับคุณนกที่กล่าวในเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของ
กรมหมื่นอัครสุตาเทพว่า “คุณนกคุณน้อยคุณโม่งนั่งอยู่ข้างนอก”
เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ สวรรคตแล้ว คงจะตามคุณโม่ง
คุณขำลงมาบริหารราชการอยู่ในวังหลวง

๔. เจ้าจางวางหม่อม คือ กรมหมื่นวงศาธิบดี (เดิมเป็น
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ในรัชกาลที่ ๔) ทรงเป็นหม่อมถวายพระโสด
เจ้านาย มีออกพระนามโดยตรงอยู่แห่ง ๑ ว่า

“ครั้งหนึ่งพระองค์กรมวงศา เสด็จมาในพระตำหนักนั้น
หม่อมเบ็ดนั้นเป็นคนสำคัญ สรรพพันเพ็ดทูลพระอาการ”

๕. หลวงนายศักดิ์ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานพระอธิบายไว้ในเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่น
อัครสุตาเทพว่า “หลวงนายศักดิ์ ซอครุฑ เป็นเจ้าพระยายมราช ใน
รัชกาลที่ ๔”

๖. คุณรับสั่ง ฟังเป็นกุดตครั้นสูง รับหน้าที่เป็นนางสนองพระ
โอษฐ์ เพ่งยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
เรียกว่า เจ้าคุณ

“สำหรับทูตเมื่อเพลาห้าโมงเช้า เป็นของเจ้าคุณคอยไม่ห่างเหิน”
ต้มเต๋จ ๖ กรมพระยาตำราวงษาภาพ ทรงประทานอธิบายว่า “เจ้าคุณ
หญิงค้าย พระสั้มพันทรวงศ์ เรียกกันว่าเจ้าคุณปราสาท เป็นผู้ใหญ่ในวัง”
จะเป็นคน ๆ เดียวกับคุณรับสั่งหรือไม่ ดังตั้งอยู่

๗. ตาแจ้ วัตระซัง ดาวทักเรียก ตาแจ้ถนนอาจารย์

“จะฟังแต่ภาตาแจ้ถนนอาจารย์ ให้หายรำคาญชุนคั้นในวิญญาณ์”
เป็นคนขับเต๋ภาที่มีชื่อเต๋ียงอยู่ในรัชกาลที่ ๓ แต่มักจะเรียกกันในชนหลังว่า
ครุแจ้ เป็นผู้ฉลาดในบทกลอน ว่าดีทั้งกระบวณกลอนแต่งและกระบวณ
กลอนสด นับว่าเป็นทั้งจินตคดีและปฏิภาณคดีที่เยี่ยมยิ่งผู้หนึ่ง เต๋ภาเรื่อง
ชุนข้างชุนแผนก็ว่าเป็นตำนานครุแจ้แต่งอยู่หลายตอน เพ่งยาวเรื่อง
หม่อมเบ็ดสวรรค์ ที่หาครุแจ้ไปขับเต๋ภา ก็ว่ากลอนสดเป็นพัน

๘. นายมี คนขับเต๋ภาคู่กับครุแจ้ น่าจะเป็นนายมีรัตนคดีผู้สูงส่ง
ซึ่งแต่งนิราศพระแท่นดงรัง นิราศเดือน และนิราศสุพรรณ เมื่อหาไปขับ
เต๋ภาที่ตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ มักจะยกเอาความในของหม่อมเบ็ด
ที่พวกนางในกระซิบบอกชุนขับกับครุแจ้ ตอดกันคนละที่ ถึงกับ
หม่อมเบ็ดเอือมระอา บ่นกับคุณโม่งว่า

“เบ็ดเดือนดีบดองตาแจ้ขับรับกับนายมี คัดบถองของดักก็หายไป”

๘. แพทย์วาโย เป็นหมอนวด เคยได้ยिनราชทินนามว่าขุนวาโย
 ๓๐. คุณช้เหม จะเป็นสัตว์สูงศักดิ์ผู้หนึ่ง ผักเฝืออยู่ในกรมหมื่น

อัครเสนาบดี

๓๑. จินยู ข่างทำฟัน มีชื่อตั้งอยู่ในรัชกาลที่ ๓ หม่อมเบ็ด
 แพ้ฟัน ชอบใช้ฟันจำลองของจันยู

๓๒. พระราชวังบวรสถานฯ หรือวังหน้า เป็นที่ประทับของ
 กรมพระราชวังบวรมหาคักติพลเดช ซึ่งพระองค์สวรรคต พ.ศ. ๒๓๗๕
 เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ ๘ ปี

๓๓. พระวังหลวง, พระวังใหญ่ เป็นชื่อสามัญหมายถึง
 พระบรมมหาราชวัง

๓๔. พระตำหนักใหญ่ หมายถึงพระตำหนักที่ประทับของ
 กรมหมื่นอัครเสนาบดี

๓๕. ตำหนักแพ คือ พระตำหนักแพลอยอยู่ริมหน้าท่าราชวรดิษฐ์

๓๖. สรรีสำราญ เว็จนางใน

๓๗. พระราชฐาน พระราชวัง

๓๘. เมืองละคร ชื่อสมมติเรียกตลาดชายของ ตั้งด้วยว่า จะ
 เป็นตลาดต้องนำท้าวคักตยาฯ ท้าวคักแจ้งหรือท้าวคักระฆัง ฝั่งธนบุรี แห่งใด
 แห่งหนึ่ง ด้วยข้อความในท้องถอนว่ายายปาน (เด็กหญิงในพระตำหนัก
 ใหญ่) ซึ่งหม่อมเบ็ดตั้งเป็นลูก แด่นเรือไปไปเมืองละคร ชื่อชาวเหนียว
 ตั้งชยามาให้หม่อมเบ็ด เช่นที่ว่า

“ ยายปานถูกผูกเข้าเชือกเพลาใบ แด่นไปครู่หนึ่งถึงเมืองตะคร
 ซอขาวเห็นยวดตั้งชยามาด้วยโคม ก็แด่นฝนคั้นโครมไม่หยุดหย่อน
 ครันถึงเกาะแบกตั้งชยาพजर วับริ่นเร็วไปในประคุดัน
 หดวงนายศักดิ์ตามทักไปทันใด ตั้งชยาด้วยใหญ่ของใครนั่น
 ยายปานว่าหม่อมเบ็ดเธออยากครัน ใช้นันไปซื้อถึงเมืองตะคร ”

๑๘. ถนนอาจารย์ น่าจะอยู่แถววัดระฆัง ภายหลังอาจเปลี่ยนชื่อ
 เป็นอื่น หรือลบเลือนหายไป ก็ได้

ผู้แต่งเพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดสุวรรณค์ เป็นพวกนางในเชื้อวชาญ
 อยู่ในราชสำนัก แต่งเพลงยาวเรื่องนี้เพื่อจะขับหม่อมเบ็ดซึ่งชอบเด่นเพื่อน
 เป็นเรื่องตลกกันในหมู่นางใน ด้วยได้ยินเสียงเครื่องครันอยู่ทั้งในและนอก
 ราชสำนัก แต่ก็น่าฟัง

“ เจ้าคมค้อนเคื่องเข็ญไม่เว้นใคร โกรชบรรดาข้าไทในพระตำหนัก
 หม่อมกระไรใจค่อนน้อยนัก ฉันทประจักษ์แจ้งความตามนิยาย
 กระทบเรื่องของซอเข้าหรือจะ จึงเกาะเกาะโกรชรำระตั้งระสาย
 ไม่มีใครบอกนุสนธิ์คั้นปลาย ดายไปผูกชนค้ำบถถนนอาจารย์
 ฉันทพบเห็นคำรำจึงว่าไป ขอรภัยเกิดอย่าโทษโกรชติฉาน
 ถ้า मैंหม่อมรักตัวกต้อประมาณ กับนบานคนขับจะรับไว้
 ถ้าหม่อมอายเสียคายชื่อจะดื้อชา ก็เอาเงินเอาผ้าฉันมาให้
 ฉันทจะลบคำรับไม่ขับไป จงถึงใจตาแจ้งเสียเถิดรา ”

ตำนานกลอน เป็นของคน ๆ เดียวกับผู้แต่งเพลงยาวว่าด้วยเรื่องพระอาการ
 ประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทัศน์ แต่เพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดตัวรัก
 แต่งเมื่อยามกรมหมื่นอภัยสุทัศน์ ทรงพระตำราญ แม้จะมีพระโรค
 เบียดเบียนบ้างก็แต่ครั้งตะครว ผู้แต่ง ๆ ด้วยอารมณ์สนุก แต่เมื่อ
 แต่งเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทัศน์ ผู้แต่ง
 เป็นทุกข์ถึงเจ้านายอยู่มาก จึงเห็นได้ว่า เพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดตัวรัก
 แต่งก่อนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทัศน์
 จะแต่งเมื่อศึกกราชเท่าไรไม่บอก แต่เมื่อแต่งเพลงยาวเรื่องพระอาการ
 ประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทัศน์ บอกไว้ว่า

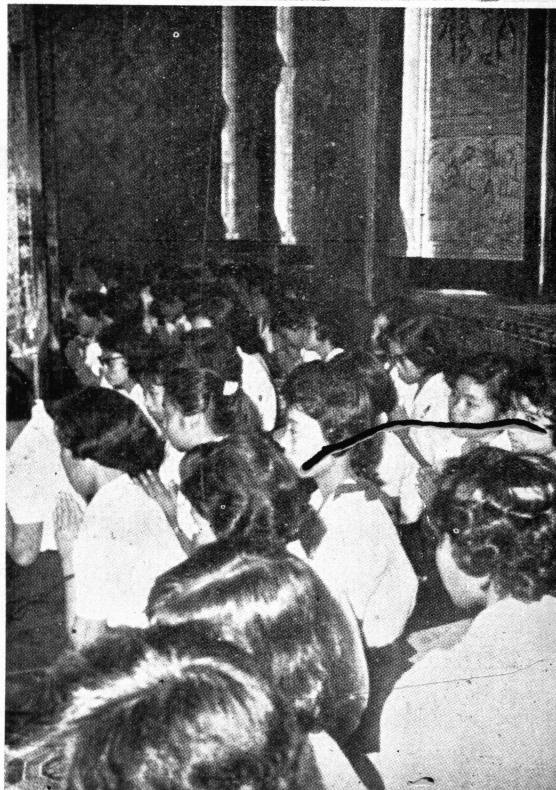
“นิราศรำทำอักษรเป็นกลอนสด ให้ปรากฏด้วยปัญญาชั้นชาติ
 เมื่อเดือนสี่ปีเถาะเคราะห์เหลือใจ ละเอียดให้เห็นคนึงถึงประชวร”

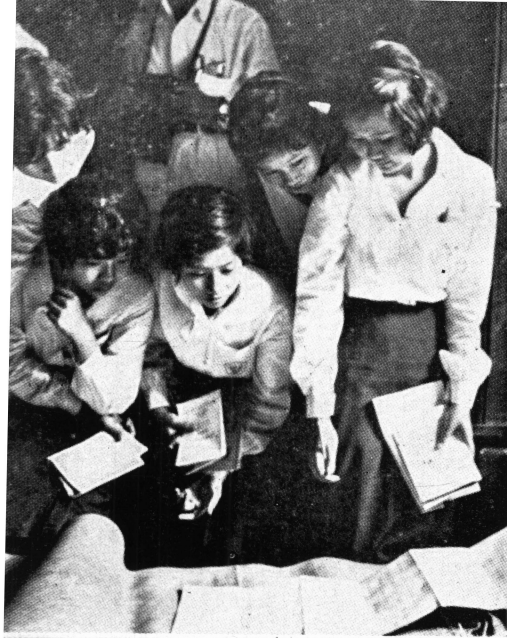
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานพระอธิบายว่า ปีเถาะ
 จุดศักราช ๑๒๐๕ พ.ศ. ๒๓๘๖

กรมหมื่นอภัยสุทัศน์ ทรงประชวรพระโรคเรื้อรัง นับแต่
 เดือน ๔ ปีเถาะ ถึงปีมะเส็ง แต่ก่อนให้ตำราญพระวรกายบ้าง มาหนักถึง
 ในระยะ ๖ เดือนหลัง ต้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน
 ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๘๘ พระชันษา ๓๕ ปี จึงอนุมานได้ว่า
 เพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดตัวรัก จะแต่งราว ๆ ปีฉลุ - ชาด พ.ศ.
 ๒๓๘๔ - ๒๓๘๕ ติดต่อกันกับเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรม
 หมื่นอภัยสุทัศน์ ซึ่งแต่งเมื่อเดือน ๔ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๖

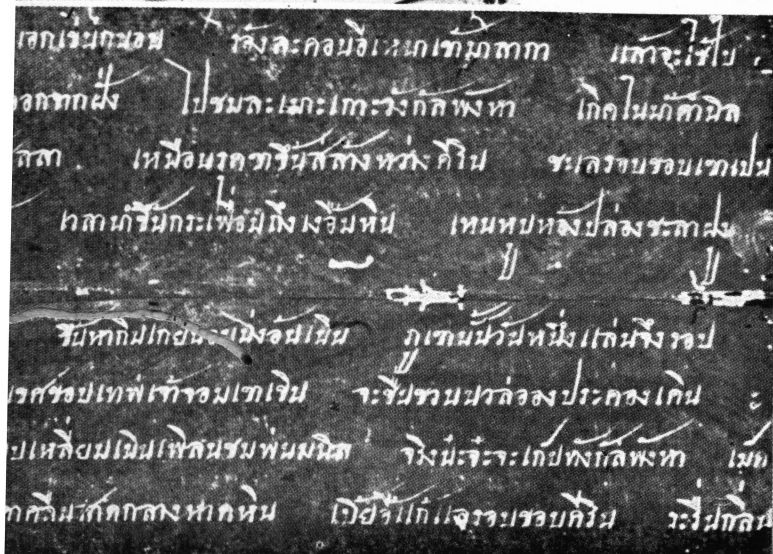

ภายในพระอุโบสถ
 วัดเทพธิดาราม
 นักเรียน นักศึกษา
 ประชาชนผู้สนใจ
 และเจ้าหน้าที่
 กรมศิลปากร
 ร่วมกันบำเพ็ญกุศล
 อุทิศแก่
 ท่านสุนทรภู่
 ในงานกวีวรรณนา
 เนื่องในโอกาสกษัตริย์
 คล้ายวันเกิด
 ครบ ๑๗๕ ปี
 ของท่านสุนทรภู่
 เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๖
 มิถุนายน ๒๕๐๔

นักเรียนที่มาร่วม
งานกวีวรรณนา
กำลังชมสมุดไทย
ภายในกุฎิสุนทรภู่
คณะ ๗ ข.
วัดเทพธิดาราม

สมุดไทยคำตัวเขียนต้นฉบับรำพันพิลาป

ต้มเค็จ ๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงไว้ว่า เพลงยาวเรื่อง
พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ คุณสุวรรณ ข้าหลวง
ในกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ อยู่ที่ค้ำหนักแต่ง

คุณสุวรรณ เป็นจินตกวีที่รูปร่างกวีดีคนหนึ่ง แต่งบทกถอนดี ทั้ง
ในเวลาที่จำเรียงสุขและเวลาที่ทุกข์ร้อน อื่นจากแต่งเพลงยาว ๒ เรื่องนี้แล้ว
ยังได้แต่งบทละครอนุสรณ์ร้อยเรื่องและบทละครเรื่องพระมเหศวร
ไว้อีก เป็นกวีหญิงที่มีชื่อเสียงมาจนกระทั่งทุกวันนี้.

อธิบายเพลงยาว

เรื่อง พระอาการประชวรของกรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เพลงยาวนี้เป็นตำนานผู้หญิงชาววังแต่ง เจ้าของเรียกว่านิราศ แต่ที่แท้เป็นเรื่องจดหมายเหตุ ครองกรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ พระเจ้าดุกเธอ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชวรตั้งแต่เดือน ๔ ปีเถาะ เบญจศก พ.ศ. ๒๓๘๖ ประชวรอยู่ช้านานกว่า ๖ เดือน การรักษาพยาบาล กวดขันแข็งแรง ด้วยเป็นพระเจ้าดุกเธอที่ทรงพระเมตตามาก ผู้แต่งเพลงยาวเป็นข้าทูลทวอยู่ในกรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ อยู่ที่ค้ำหนัก จึงจดหมายเหตุถวายครั้งนั้นไว้เป็นกตอนเพลงยาว ตำนานที่แต่งว่าตามนิสัยใจคอของผู้หญิงก็จริง แต่เมื่ออ่านพิจารณาดู เห็นว่ามีทางความรู้เรื่องโบราณคดีอยู่มาก ควรรักษาไว้มิให้สูญเสีย

ผู้แต่งเพลงยาวนี้ แม้ไม่บอกออกตัวไว้ให้ปรากฏตรง ๆ ก็รู้ได้โดยทางความในเพลงยาวกล่าวไว้ในที่แห่ง ๑ ว่าเป็นของคุณสุวรรณแต่ง

เป็นแน่นอนไม่มีที่สงสัย คุณสุวรรณห็นเป็นธิดาพระยาอุไทยธรรม (กตาง)
 เป็นราชินีกุดบางช้าง ได้ความตามที่ปรากฏในเพลงยาวนี้ ว่าแรกถวายตัว
 อยู่ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๓๘๔ ไปอยู่ในสำนักกรมหมื่น
 อับสรสูดดาเทพ คุณสุวรรณห็นจะชอบแต่งกลอนมาตั้งแต่ยังสาว ไปอยู่
 ในวังได้ ๓ ปี แต่งเพลงยาวนี้ดูก็สันตติกลอนอยู่แล้ว แต่มาเมื่อเดือน
 เดือนธันวาคม พุ้เพองในกระบวนกลอนเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ด้วยมาใน
 ตอนปลายคุณสุวรรณห็นเสียชีวิต อาการที่เสียชีวิตก็ผ่านไปแต่ในกระบวน
 แต่งกลอนอย่างเดียว กลอนที่คุณสุวรรณห็นแต่งเมื่อเสียชีวิตแล้ว บางที่ก็
 ขบขัน ถึงท้องจำกันไว้ได้จนทุกวันนี้ก็มี เช่นบทตะคอนเรื่องพระมหาดเล็ไถ
 คุณสุวรรณห็นแต่งไว้ดังนี้ :—

๐ เมื่อนั้น	พระมหาดเล็ไถเฝ้า
สถิตย์ยังแท่นทองกะโปตา	ศุษาปาดากะเปเต
วันหนึ่งพระจิ้งมะหลัดคัก	มเหสไถไพรพฤษ์มฤกษ
กิดจะไปเที่ยวชมมะตมเต	มเหสไถไฟต์เมตทั้งสองรา
๐ ครันถึงจิ้งเข้าตะหลุดคุด	ก้มเกล้าเจ้าศุคตะหุดาค่า
มเหสไถกราบไหว้ทั้งสองรา	จิ้งแจงกิจจามะเดาเตา
ตัวข้าชื่อวามเหสไถ	ไม่ได้บายถ่ายเทกะเหงาเก่า
จะกราบตาสองราหน้าเม้าเค้า	เที่ยวไปชมเบ้าพนาดี ๆ

บทตะคองนั้นฉันที่ไม่เป็นภาษา แต่เข้าใจได้ดีว่าความเป็นอย่างไร
ยกตัวอย่างดังตรงว่า “วันหนึ่งพระเจ้าจึงมะหัดักตัก” นี่ก็เข้าใจได้ว่า คือ
“คิดขึ้นมา” ถ้าตองคิดต่อไปตรงว่า “ไม่สบายถ่ายเทมะเหงาเก่า” ตูก็
เข้าใจว่าคงไม่สบายถึงนั่งกอดเข่า ฉันเช่นนั้นจึงมักจำกันได้

คุณตุ้ววรรณถึงแก่กรรมเมื่อในรัชกาลที่ ๔ จะได้แต่งหนังสือไว้สัก
ก็เรื่องยังหาทราบไม่ แต่เพลงยาวจดหมายเหตุคุณมีอยู่ในสมุดเล่ม ๓ ซึ่ง
หอพระสมุดวชิรญาณได้มา จึงคัดมาพิมพ์ในสมุดเล่มนี้เป็นครั้งแรก.

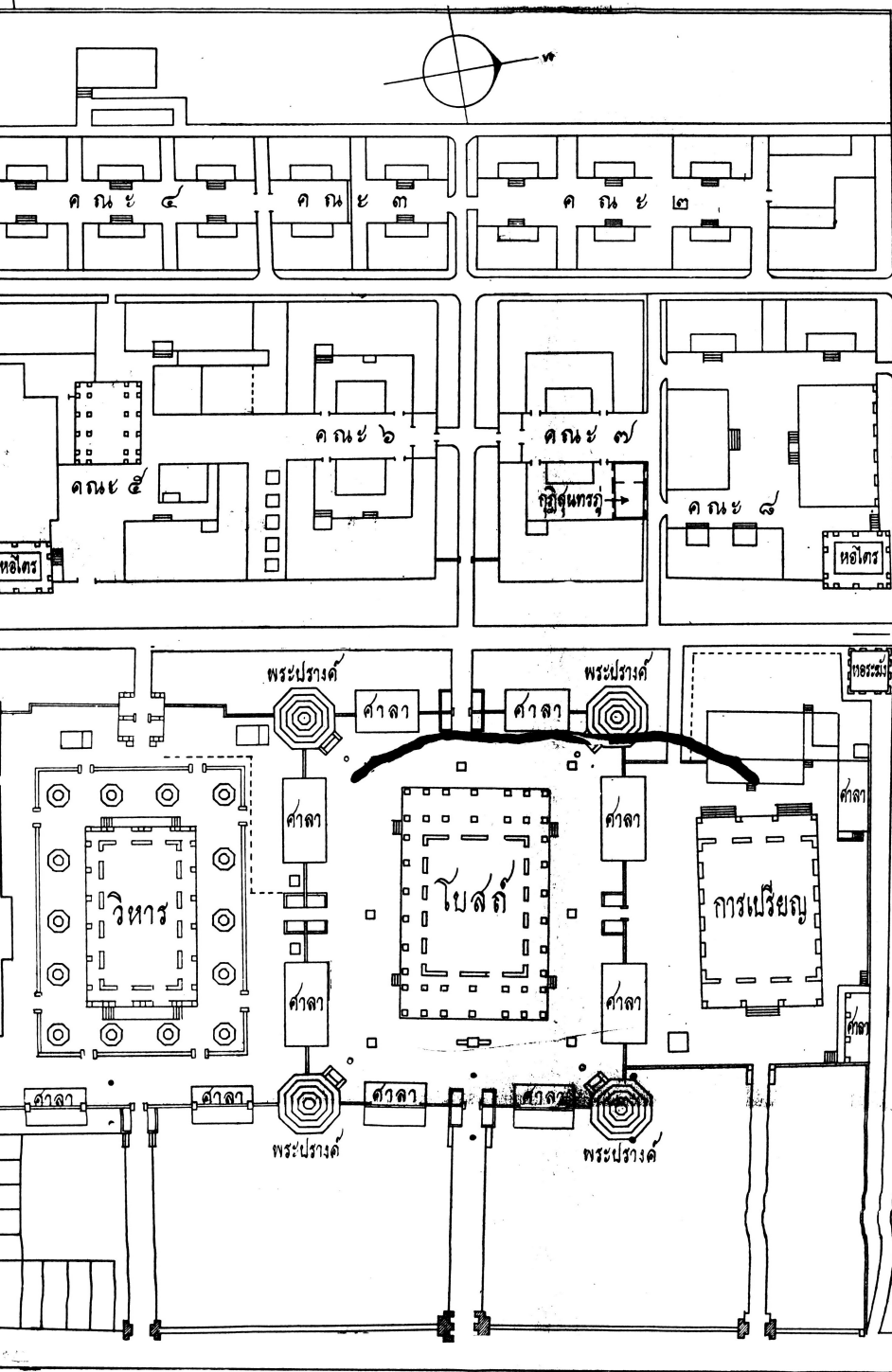
รายนามผู้บริจาคทรัพย์
ร่วมในการทอดกฐินพระราชทานกรมศิลปากร

ณ วัดเทพธิดาราม จังหวัดพระนคร

เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๗

๑. อธิบดีกรมศิลปากร	๑๐๐.๐๐ บาท
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร	๑๐๐.๐๐ บาท
๓. เงินงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนการศาสนา	๓,๐๐๐.๐๐ บาท
๔. ข้าราชการสำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร	๒๗๕.๐๐ บาท
๕. ข้าราชการกองการสังคีต	๑,๗๘๕.๐๐ บาท
๖. ข้าราชการกองจดหมายเหตุแห่งชาติ	๑๕๕.๐๐ บาท
๗. ข้าราชการกองโบราณคดี	๕๕๐.๐๐ บาท
๘. ข้าราชการกองศิลปศึกษา นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ และโรงเรียนช่างศิลป์	๑,๔๒๕.๐๐ บาท
๙. ข้าราชการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์	๑๓๐.๐๐ บาท
๑๐. ข้าราชการกองสถาปัตยกรรม	๔๐๐.๐๐ บาท
๑๑. ข้าราชการกองหัตถศิลป์	๔๐๕.๐๐ บาท
๑๒. ข้าราชการกองหอสมุดแห่งชาติ	๓๕๕.๐๐ บาท
๑๓. ข้าราชการประเภทลูกจ้างประจำ — ชั่วคราว ของ กรมศิลปากร	๘๐๕.๐๐ บาท
๑๔. ข้าราชการมหาวิทยาลัยศิลปากร	๒๓๐.๐๐ บาท
๑๕. นายสุเทพ ชุเชื้อ แห่งสำนักพิมพ์ก้าวหน้า (รายได้จากเรื่องพระอภัยมณีฉบับชำระใหม่)	๒๐,๐๐๐.๐๐ บาท

๑๖. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีส้มเซียงไฮ้เฟอร์นิเจอร์	๒,๐๐๐.๐๐ บาท
๑๗. ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ดำรงค์ก่อสร้าง	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๑๘. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๑๙. บริษัทเทพคุณสิต จำกัด	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๒๐. นายชาดา วานิชสมบัติ	๕๐๐.๐๐ บาท
๒๑. บริษัทมลพิ้า จำกัด	๔๐๐.๐๐ บาท
๒๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยคุณแสง	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๓. ห้างหุ้นส่วนจำกัด แซ่ฟ้า	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๔. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช่างฟ้า	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๕. บริษัทแสงและเสียง (ไทย) จำกัด	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๖. บริษัทบัวนเฮงก่อสร้าง จำกัด	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๗. นายอาเฮ้ แซ่เอ็ง	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๘. ห้างเบ็เด็กฮวด	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๙. ร้านเฮอร์วัดแอนติก	๑๐๐.๐๐ บาท
๓๐. ห้างอู่เจ	๑๐๐.๐๐ บาท
๓๑. โรงพิมพ์พระจันทร์	๑๐๐.๐๐ บาท
๓๒. สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร	๑๐๐.๐๐ บาท
๓๓. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุโขทัยวัตถุโบราณ	๑๐๐.๐๐ บาท
๓๔. สำนักพิมพ์คลังวิทยา	๔๐.๐๐ บาท
๓๕. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร พิมพ์หนังสือกลอนเพลงยาว เรื่อง หม่อม เบ็ตสวรร์ก และ เรื่อง พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ข้าร่วมร่วมการกุศล	๑,๒๐๐ เล่ม

ถ น ห ม ห า ไ ช ย

ผังบริเวณ วัดเทพธิดาราม พระนคร

